

BAJAI HONPOLGÁR

Retro

2015. február

KÜLÖNSZÁM

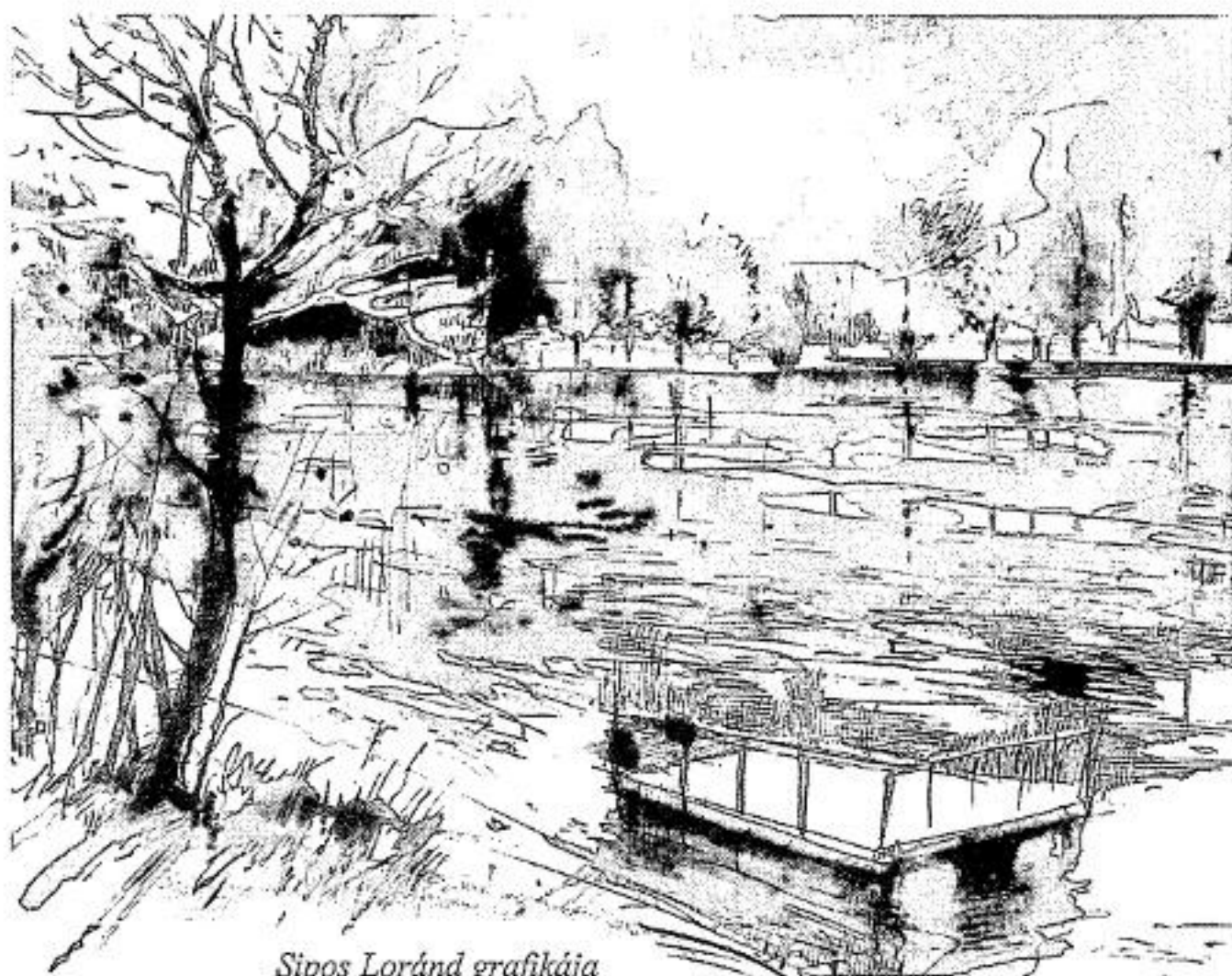
Ára: 400 Ft

SZÁMADÁS

Tisztelt Olvasó! Ezúttal kivételesen a Bajai Honpolgárnak nem vadonatúj írássokkal teli számát tartja a kezében, hanem fennállásunk első önálló különszámát, amelyet hűséges előfizetőink ingyenesen kapnak kézhez. A kiadvány apropóját az adja, hogy lapunk nemrégiben ünnepelte lapunk megjelenésének 25. évfordulóját. Ez az évforduló alkalmat ad arra, hogy visszatekintsünk és emlékezzünk.

Jelen számunkat lapunk első 25 évének már megjelent anyagaiból állítottuk össze. A válogatást az indokolja, hogy indulásunk óta nemcsak szerkesztő- és szerzői gárdánk cserélődött ki szinte teljes egészében, de olvasóinknak is felnőtt egy olyan új generációja, amely már csak életkoránál fogva sem lehet kezdettől fogva Honpolgár-olvasó. Másrészt azt is tudjuk, hogy sokan vannak olyanok, akik lapunkat csak az utóbbi időben ismerték meg, így korai írásainkat nem olvashatták. A mostani „retro” szám egyúttal alkalmat ad arra is, hogy megemlékezzünk azon egykori szerzőtársainkról, akik hosszabb időn keresztül a Bajai Honpolgár rendszeres vágy vissza-visszatérő cikkírói voltak, de már nincsenek közöttünk. Nem állítjuk, hogy mindenkinek a neve szerepel a listán, de igyekeztünk a teljességre törekedni, tudván azt, hogy valamilyen szempontból emlékezetes írásokból akár három-négy különszámot is meg tudnánk tölteni.

A válogatás szempontjai között lényeges volt, hogy lehetőleg minél több szerző írását közöljük újra, de az is, hogy a lap már megszokott sokszínűsége ezúttal se sérüljön. Most is olvashatnak történeti, visszaemlékező, művészettörténeti vagy éppen környezetvédő írásokat. Azt is próbáltuk figyelembe venni, hogy – az egészen közeli időszakot leszámítva – lapunk mindegyik korszakából szemezgessünk; a most újraközölt legrégebbi írás még 1990-ben jelent meg, de olvashatnak cikkeket, interjúkat a 2000-es évek terméséből is.

Sipos Loránd grafikája

Általában arra törekedtünk, hogy egy szerzőtől egyetlen, de őt valamilyen szempontból jól reprezentáló írást jelentessünk meg újra; egyetlen kivételt Lovas György jelent, de esetében úgy éreztük, hogy most közölt írásai voltaképpen összetartoznak, még ha két különböző számban jelentek is meg. A régi írások szövegén érdemben nem változtattunk; helyenként azonban rövidítettük, ha szükséges volt, tárgyi tévedéseiket, kisebb-nagyobb szöveghibáikat javítottuk, és ahol az eltelt időben az írás témájában új információkkal gazdagodtunk, ott rövid szerkesztői megjegyzésekkel egészítettük ki őket. A legtöbb írás képanyaga viszont teljesen új; a „rég” Honpolgárban eleve kevesebb, többnyire nagyon rossz minőségű kép szerepelt csak, most igyekeztünk az írások témáihoz illő, jobb képeket válogatni. (Külön köszönjük a Türr István Múzeum munkatársainak ehhez nyújtott önzetlen segítségét.)

Lapszámunk nem jöhetett volna létre Baja város önkormányzatának anyagi támogatása nélkül. Városunk vezetése az elmúlt 25 évben – politikai színezetétől függetlenül – szinte mindig támogatta lapunkat, valamint értékteremtő és -megőrző munkánkat. Jelen számmal nekik és minden támogatóknak is köszönjük az önzetlen segítséget. Reméljük, olvasóinknak is olyan élményt okoz a Bajai Honpolgár múltjában való elmerülés, mint amit mi éreztünk az írások válogatása során. Persze bizonyára lehetett volna az egyes szerzők munkásságából jobb, emlékezetesebb írásokat is találni – volt is vita erről a szerkesztők között –, és persze a szerzők sora is bővíthető lenne, de talán hihetünk benne, hogy lesz még történetünk során később is alkalom múltba révedésre. Fogadják visszatekintő számunkat nagyon sok szeretettel, maradjanak hűséges olvasóink a jövőben is! Dr. Mayer János

Az első bajai kivándorlók

A 19. század közepéig az expatriálás, a háza végleges elhagyása szinte ismeretlen fogalom volt Magyarországon. A középkorban s még inkább a reformáció idején sok magyar fiatal tanult nyugat-európai egyetemeken, és később iparoslegények is becsavarogtak a közelebbi-távolabbi külföldre, de előbb-utóbb mind ezek, mind azok rendre hazatértek, hogy a tanulmaktól itthon hasznosítsák. Még az olyan kalandvágyók, különös sorsú világiárok is, mint a bajai Jeky András vagy az arisztokrata Benyovszky Móric végül csak hazafelé vették útjukat. Amikor módjuk nyílt rá, a kurucmozgalom bukásúói is ezt tették. A Rákóczi kíséréséhez tartozó tőrökországiak voltak a ritka kivételek: őket a császári tilalom halálúgú elszakította a hazától.

Az 1848-49-es szabadságharc bukása után a megtörtéstől való félelem ezeket kényszerítette menekülésre. Helyzetük alapvetően más volt, mint a korábban külföldre járóké. Túlnyomó többségük a szabadságharc katonája volt, magányos férfiak, akik gyűkértelenül hányódtak erre-ara, és csak a remény éltette őket, hogy egyszer – talán új hadakkal, győztesen – hazatérhetnek. Voltak, akik a török hadsereg szolgálatába álltak, mások valahol Amerikában (Kubában, Mexikóban) harcoltak a szabadságért. Később az olasz egységért küzdő Garibaldi seregében túszték fel tömegével, s több százban vettek részt az északi oldalon az amerikai polgárháborúban is. De az idő csak múlt, s a remények egyre fogytak. Sokan harcban estek el, többeket a kilátástalanság öngyilkosságra kergetett, de voltak olyanok is, akik megalkudtak a megváltoztathatatlanul tünő sorsral, és igyekeztek megkapaszkodni az idegenben: családot alapítottak, megtelepedtek. Amikor az 1867-es kiegyezés váratlanul megnyitotta az utat hazafelé, sokan éltek a lehetőséggel, de akik addigra már berendezkedtek egy új hazában, azokat a helyzetük főnyöyre maradásra kényszerítette. Ők voltak az első magyar telepesek a világban. Az elmúlt évszázad magyar történelme úgy hozta, hogy később százzezrek, sőt milliók szegődjenek a nyomukba.

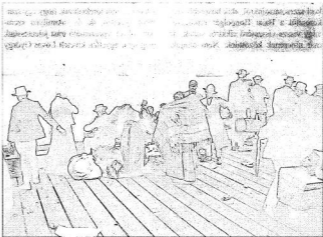
Az itt következő történet elindítója is a szabadságharc tagjain összeomlása volt, de szereplőinek sorsa, mint majd kitűnik, mégsem az imént felvázolt séma szerint alakult.

1852. szeptember 9-én Szászország felett egy közepeternető, kékesszürke szemű, szőke fiatalember érkezett az osztrák

határra. Az ellenőrzést végző tiszt ripilantott az Egyesült Államok 4731. szám alatt kibocsátott útlevelére, és udvariasan tisztelegve kívánt jó utat az Ausztriába lépő Frances Bushnak, az okmány tulajdonosának. Akár regény is kezdődhetne ezzel a mondatokkal. Akkor nyilván le kellene írunk az útításakat, a határellomás épületét, a környező domboldalkat, egy szoval meg kellene festelnünk a jelenet miliójét, mivel azonban krónikát szándékozunk írni, bármilyen regényes is a történet, elbeszélésünknek lehetőleg tárgyyszerűnek kell maradnia. Ezért további részletek mellőzésével pusztán arról számolunk be, hogy hősünk a határtól Bécs érintésével a megszállt Magyarországra folé indult. Számos Stadt und Platz Kommando-ellenőrzésen túljutva, egy jó hét múlva érkezett az 1849 novemberében császári paranccsal külön koronartománygyá nyilvánított Szerb Vajdaság és Temesi Bánság területére. A Baja északi határában kialakított ellenőrzési pont katonái alighanem csodabogárnak nézték a messi földről jött embert. Nem sejtették, hogy az amerikai útlevelet felmutató különös utas nem egzotikus kalandokat keres a világban ezen a táján, hanem szülőhelyét és szeretteit akarja látni.

Mihálovics Ferenc, mert ez volt az igazi neve az utazónak, 1821. augusztus 31-én született Baján. A III. Béla Gimnáziumban őrtött anyakönyvek tanúsítják, hogy 1832-től 1836-ig a helyi királyi

nagyimnáziumban tanult, s hogy a nyégy grammatikai osztály elvégzése után nem folytatta tanulmányait. Mivel az írásos adatok sora itt megszakad, csak találgatni tudjuk, hogyan alakultott élete a következő bő másfél évtizedben. Fogódzót az kímá, hogy 1852-ben külföldről és nem a saját nevével kiállított útlevellel tér haza. Ebből nyilvánvaló, hogy egy volt azok közül, akiket a szabadságharc bukása szőrt szét a világban. Talán az iskolát elhagyva ő is katonának állt, mint Tűr István, és a hazai események hatására csak úgy, mint ő, Lombardiából dezertált? Vagy itthon harcolt, és az összeomlás után sokadmagával Főrökországra ment, esetleg másféle sikerült elmenekülnie? Nem tudhatjuk. Mint ahogy azt sem, hogy megjárta-e Amerikát, mielőtt hazatért, vagy a magyar ügygel rokonszerző londoni amerikai konzultói kapott-e útlevelet. Voltaképpen hazalátogatása is rejtély. Kossuth néhány ügynökét leszámlívva sorstársai közt nemigen akadt más, aki hasonló kockázatot vállalt. Tény viszont, hogy fél évet itthon töltött, s tény az is, hogy 1853. március 30-án oltár elé vezette az alig tizenhat éves Spinzhofer Eleonórá. A belvárosi templom plébánosa átérve a dolog rendkívüliségét, szűkségét látta bejegyezni az esküvői tankönyvbe, hogy az ifjú pár a szertartás után Amerikába távozik. (Itt lenne a rejtély kulcsa? Azért jött volna, hogy hazulról vigyen asszonyt, társnak az idegenben?)

Magyar kivándorlók az első századelőn

A következő napokban nem csak ők indultak útnak, hanem egy másik ifjú házaspár is. Végh Sándor és felesége 1853. január 9-án, szüneten a belvárosi templomban esküdték örök hűségét. A férj 1823. július 26-án született, 1831 és 1839 között a gimnázium emensens diákja volt, és a családi hagyomány szerint a szabadságharcban honvédszéként vett részt. Ha így volt, talán a komáromi kapituláció után kapott menlevelet, azért élhetett saját névvel háborútalanul szülővárosában. Ezt sem tudhatjuk. Itt is, most is, csak meg-megleődölő képzeletünk próbál kiegészíthet találni a kevéske adatból kirajzolódó képhez. A tizenhét éves feleség Spinitzhoffer Flóra volt, Eleonóra névre.

A négy fiatal, két jó barát és a két testvér öccsöje Uruguay volt. Műtán végigutaztak Nyugat-Európán, hajóra szálltak, és újabb ötvénymeg napos hajóját után pillantatták meg Rio de la Plata vidékét. A szép fekvésű főváros sokat szenvedett az előző évben véget ért, több mint egy évtizeddel dúló háborúban, és a többéves ostrom után éreztékük korok még félig romokban hevert. Nagy szükség volt munkás kezeire. A két bajai házaspár itt kezdte új életet. A férfiak keményen dolgoztak, a nők igyekeztek otthon teremtani az idegen világban.

Az évized végén a két család úja elvitt egymástól. A Végh házaspár Uruguayban maradt. Végh Sándor haláláig fizikai munkával kereste kenyerét. Felesége évtizedekkel túlélte, e szakidő első évtizedében halt meg. Szabó László *Magyar múlt Dél-Amerikában* című könyvéből tudjuk, hogy unokáját, Carlos R. Végh Garzón, aki az 1960-as években Uruguay ipari és kereskedelmi minisztere volt, 1931-ben és 1973-ban Magyarországon járt, s nagyszülei nyomait keresve, mindkét alkalommal

ellátogatott Bajára is. Pia, Alejandro Végh Villegas, aki a kereszttségben dédapja nevének kapta, a hetvenes években a gazdasági és pénzügyek minisztere volt. Mihálovics (Bush) Ferenc 1860-ban feleségével és két kisgyermekével, Lujzával és Alexszel újabb hatalmas útra indult. Vállalta a két-három hónapos viszontagságos tengeri utat, a család a távoli Ausztráliába költözött. Őket is, mint annyi más akkoriban, az aranyláz ragadta el, s röpítette szinte a világ végére.

Az ausztráliai brit gyarmatokon, Új-Dél-Walesben és a szomszédos Victoriában 1851-ben fedezték fel az első gazdag aranylőhelyeket, és a hőre szerzte Amerikában és Európában tízezrek kerekedtek fel, hogy szerencsét próbáljanak a távoli földrészen. A szifáni nem akar emberiradatot egy évtized alatt hatszorosa (86 000-ról több mint félmillióra) növelte Victoria tartomány lakóinak számát annak ellenére, hogy sokan nem találva a vágott Eldorádót, néhány hónap vagy év után továbbálltak. Csaknem kaotikus, de legalábbis lázasan mozgalmas világba érkezett tehát a Mihálovics család, amikor hajójuk elérte Port Phillipet, Melbourne kikötőjét. A férfi azonnal belevetette magát a munkába, de néhány hónap múlva váratlanul belehalt a betegségbe, amelyet még a hajótól alatt kapott meg. Eleonóra, aki – nem tudjuk, miért – Magyarországról való tívozsuk óta Carolinának, Carolina Mihálovicsnak nevezte magát, egyedül maradt gyermekeivel. Egy fiatal özvegyasszony az arany-mezőik férfiak is próbára tevő viszonyai között Nem maradhatott sokáig egyedül gyászával. Jelentkeztek is az oltalmazók, nem is kevesen. Az ajánlások közül a fiatalasszony honfűrészt, Nagy Lászlót választotta. A kocskeméti születésű

egykori szabólegény 1840-ben, tizenhét évesen vágott neki a világnak. Kilenc évet Párizsban töltött, majd Londonban élt, és 1852-ben néhány emigráns honvédtiszt társaságában hajózott át Ausztráliába. 1861. július 28-án kelt részvénytívníró levele egyáltalán házassági ajánlat is. A nagyobb nyomaték kedvéért néhány magyar szerelmes verset és egy gyűrt is mellékel a küldeményhez. Mindez és a szülőföldről oly messzire szakad Spinitzhoffer-lány életének további alakulását Egon F. Kunz kitérő monográfijából ismerjük, amely a magyar bevándorlást a kezdetektől az 1860-as évekig követi nyomon (*Blood and Gold. Hungarians in Australia, 1969*). Az új házasságból három gyermek születik: William, Frederik és a kisgyermekként elhunyt László. Ez újabb tragédia sem az utolsó Carolina életében. 1877-ben Nagy László bélyegszerencsétlenség áldozata lesz, s ugyanez a sorsa 1889-ben Henry Parkernek, a harmadik férjnek is. Az özvegy ezután egy ideig házvezetőként dolgozik, majd öreg napjain lányához költözik Coolambba. A napokból évek, sőt évtizedek lesznek, mert a sok sorscsapás ellenére igen magas kort élt meg jó egészségben és szellemileg mindvégig frissen: 1928. november 20-án halt meg. Sírjánál még élő gyermekein kívül húsz unokája, huszonhat dédunokája és öt ükunokája búcsúztatja. Kései leszármazottaiiban, a sok-sok Webster, Jackson, Macaulay, Iverath és más nevű ausztrálban mindmáig eleven az eredet tudata: az, hogy az őseik valamikor réges-régen a távoli Magyarországról indultak el új hazát keresni.

Bálint László

Eredeti megjelenés: Bajai Honpolgár, 1999/3. szám 1-3.

Bajáról indultam

Majör Máté annak az Építészettörténeti és Elméleti Intézetnek volt az igazgatója, amelyen én is oktatója lehettem. Mint igazi lokálpatrióta, szerette felbujeljeit. Én az voltam, így hát nem egyszer védőszóval alá vont, amikor valami miatt bűzfogtetek, mert hiszen én lélekben „szabadúszó” voltam dákkorok óta mindmáig. Principálisan Bajai építészeti sorsába szűkre emnenciókánt szűlt bele, sokszor sikertelenül: nagyon nem szeretete Szent Antal utcájának arculat- és hangulatvesztését, a Déri-kert megnyirbálását, a Kis-Pandúr kollégiumát, amely beleillegte

magát a fűtőtről nyíló látványba. A városi vezetés hallgatott is rá, meg nem is, illendőségből inkább csak meghallgatták.

Szülővárosomnak meg a Műegyetemnek azonban lett másfajta kapcsolata is. Oktatási dékánhelyettesként sikerült bizonyos reformokat végrehajtani az építészernéknél hallgatók nyári termelési gyakorlatrendjében. A meglehetősen techniciáta jellegű praktikumot „építészeti” színezettévé tettük azáltal, hogy a „Magyar kisvárosok történeti városrészeinek műemléki felvételezése” programmal köthetes kötelező gyakorlatot íktattunk a tartóterve. Ez

annyit jelentett, hogy déléletlő a hallgatók a műemlékelmérelecs csínját-bínját sajátították el, de hátun pedig szabadkánt rajzokkal, vizuálakkal örökítették meg a város arculatának jellegzetes vonásait. Az Országos Műemlékvédelmi Felügyelőség anyagi – erkölcsi – szakmai támogatásával, a helyi tanácsok messzemenő segítségével ez a kezdeményezés 1980-ban indult be, és mindmáig elevenen is maradt. Azért lett életképes, mivel mindenki jól járt vele: mi, oktatók, akik pedagógiai célkitűzéseinket valószínűsíthetünk meg általa, az OMF meg a helyiek azért, mert olyan 1:500 léptékű,

ún. vezérszint-dokumentáció birtokába jutottak, szinte grátisz, amiért súlyos ezeket kellett volna kifizetni, ha egy „hivatalos” szervezet bíznák meg az elkészítésével.

Nos, jómagam, mint bajai meg mint az ízet felvetője és nyílbefűzője azt szerettem volna, hogy a szülővárosomban kezdődjék a vállalkozás. Az OMF azonban elsőként Kalocsát jelölte ki (1980), utána jöhetett csak Baja (1981), majd így folytatódott: Gyula (1982), Zalaegerszeg (1983), Kőszeg (1984), Gyöngyös (1985), Sárospatak (1986), Kaposvár (1987), Siklós (1988), Keszthely (1989), és most Szigetvárt következtek (1990). Baja kulturális életével akkor kerültem ismét kapcsolatba, amikor meghívtak a múzeumba, hogy a város múltjának archív fotóiról rendezett kiállítást nyissam meg. Örömmel tettem eleget az invitálásnak. A megnyitón *Kincses Ferenc [ebben az időben Baja tanácselnöke – a szerk.]* is ott volt, és akkor azt mondta, hogy vegyem át Major Máté szerepét afféle tanácsadóként. Az én hibéből, zűrzavros előfoglaltságimból adódott, hogy ennek a megítélése felkérésnek nem tehettem eleget. A Trienátlék-ra sem juthattam le, de a műegyetemisták: Vámosy, Meggyesi, Sipos mindig ott voltak. A Szentháromság tére kiírt pályázaton sem vehettem részt külföldi megbízásom miatt. Szegény Major Jenő városfőirányító barátommal is lenn jártunk egyszer a városépítésként tisztes meghívásnak engedve – ez a „jelenség” meg visszhangtalan maradt. Így azok a mind-máig eleven kötdések, amelyek Bajához fűznek, megmaradtak a nosztalgia álmotag langyosságában anélkül, hogy valamit is tettem volna gyakorlatilag szülővárosom arculatának formálásában.

Most, hogy „hivatalos” pályám végén jó sorsom úgy hozta, hogy reménykedő új világunkban rangosan megelégedeztek arról, amit 40 esztendőig szorgalmatosan tettem, az első bajai meghívásnak is eleget tettem. Abban a gimnáziumban tarthatam előadást, amelyben „életem legszebb éveit töltöttem”. S ahol olyan iniciatívákat kaptam, amelyekből végül is valami kikerekedett. Közömet *Bálint László* igazgató úrnak és *Abonyi Józsa* szívbeli barátomnak, gimnáziumi osztálytársamnak a rám gondolásért. Nem szalasztatom el ezt az alkalmat, hogy magáról a városról ne szóljak néhány szót. Hiszen némaságom ellenére óhatatlanul foglalkoztat a sorsa, az egyszerű jobb téseltől kezdve az egészen fantasztikus ötletekig. Baja – színevilágosága ellenére – urbanisztikailag a lehetőségek városa maradt. Az elmúlt

korszak eredményeit józsanul kell értékelni: lett, ami lett, s mivel az építéssel a „továbbépítés tudományá” – abból kell kiindulni, ami most van. Bajánál sokkal többet „szervezett” több magyar város is. Az a történeti tény viszont, hogy a letűnt rendszerben a „Buherr” szerepét betöltő tanácselnökök – ilyen-olyan motívumoktól indítva – azt akarták, hogy városunk külön, vagy legalább olyan legyen, mint a másik. Ezért folyt versengés neves építésszek szerepeltetéséért, alkalmazásáért. Ezzel szinte afféle reneszánsz kori várú allúgióval éltek. Nem ez zavart Baja rekonstrukciójában, hanem az, hogy Kecskemézt választani lettünk, akik hajdanán magunk urai voltunk, és az objektumok javát nem törő metszett bajaikat terveztek, hanem idegenek. Azt is elszörnyülködve láttam néhány éve, hogy a „Baja fürdő-város” nyilvános strandját bizonyos kiskunhalasi ts vagy ilyesmi tiszelteti. Az amúgy is elszigetelt városunk az összevont megye mostohája lett. Ezért nem jöttek haza a műegyetem elvégzése után a tehetős srákok – mint ahogyan a győriek, debreceniek, szegediek megittették –, vagy ha haza is jöttek, hamar távoztak. Bajánál évtizedeken át nem volt „bennszállított” építész, építésszárjája, így helyi, értő szakmai kontroll sem alakulhatott ki. A jelenlegi helyzet azonban már más, minden remény megvan a lehetőségek ügyes és igaz kihasználására.

Befejezésül néhány egészen szubjektív észrevételt teszek, nyilván a teljesség igénye nélkül. Nagyon sok rendezett és tettesztős városképi látvány alakult ki (a gimnázium előtere, a ferences templom oldala, a Köpkétdős környéki útlepterokics s befejezetlensége ellenére *Vadász György* dolgai). A *Szentháromság tér* füstítés szép gondolát, de a Partí sétány szélén fűző ciccakékos járda még egy összehűző szerelmespár sáfalkálására sem alkalmas. A „küllerületék”, például az *Erzsébet királynő* utca Bern felé vezető vonalata rendezettebb, hangulatosabb, mint a belvárosi szakasza. A Geiringer-parkától kezdve befelé ez az utca sáv és ethanyagolt, ugyamgy, mint a „sétálóutca”. Pedig ez Baja Váci utja. Az úttest és a járda kapcsolata nem sikerült, az úlpadok elnyűttek, a portálók szegényesek; nem úgy, mint 1935-38-ban,

Dr. Hajnóci Gyula síremléke

amikor ez volt a város elegáns korzója. Reggelelte itt lehet az első kávét meginni, meg bekapni egy falatot a bisztróban – ez mind jó, de valahogyan mégsem ide való abban a formában, ahogy ma üzemel. Ami persze változatlanul lenyűgöz, az a Szentháromság tér. Közéhy, de megismételtem, ilyen nincs több hazánkban, ez valóban olyan, mint az itáliai piazza. Nincs jogom részletesen szólni rendezéséről – miéért nem pályáztam? –, így csupán a Zséh-vendéglő bízáról szölok. Azért, mert éppen otthon jártam alkalmával hallottam, hogy egy kecskeméti lap azt írja, hogy lebontják (megint Kecskemét). Major Máté annak idején kapacitálam, hogy szőljön már Kincsesnek: osnálltasson melénk, bajai műegyetemistákak egy tanulmánytervet erre a helyre, de ő inkább Vadász Gyurkától kért vizslatot. De az egész tért rendezésének problematikája is nyitott maradt, ami érthető, hiszen senki se szeretné elrontani. A Sugoványi néző terasz szelének kialakítása is megmozgatta az építészfantáziát. Az északi szárnya kialakult, de a déli, a parti utca feléli szakasz rendezése csak elkezdődött. Jól tudom, hogy lefelé, a Szeremeli utca irányába, a magas partoldal laza fal-töltésére sok talajmechanikai nehézséget támaszt, de vétek kibaszatlanulm hagyni ennek a sávnak természeti-helyzeti szépségét, és szorosan nem bevonni a város belső életébe valami módon. Természetesen eljárt az idő azok felett, akik Baja emlékeiből titpálkoztak. Úgy lenne szép, ha a mostani, a leendő Baja ugyanolyan nimbusz-teremtővé válna, mint ahogyan a régi a mi számunkra volt. (Az írásban említett városrendezési tervek nagy része utóbb nem az eredeti elképzelések szerint valósult meg, a Zséh-vendéglő helyén sok évvel később épült házát a helyi közvélemény hosszas viták után elfogadta – a szerk.)

Dr. Hajnóci Gyula

Eredeti megjelenés:

Bajai Honpolgár, 1990/5. szám, 3.

Harangom története

Egy letűnt világ emlékezete, mely a gyermekkorom volt

Anyámra emlékezve hálával, tisztelettel

Amikor 1926 januárjában Kalocsán világra jöttem, édesapám már négy hónapja halott volt.

Édesanyám tanítói oklevelével, egy cse-csemővel a karján, nem tudott elhelyezkedni, ezért kihasználta a lehetőséget, hogy az apócaimnál éppen beinduló polgári iskolai tanárképzőzt elvégezze. Bár az „iskoláné-nék” nem örültek, hogy egy özvegyasszony ül a lányok közé, régi tanítványokkal mégis kivétel nélkül tették. Édesanyámmak megélhetési gondjai nem voltak, mert nagy-nénje, aki tízeves korától nevelte, most is gondját viselte. Bár ő is akkoriban özvegyült meg, gyógyszerész apjától és mérnök férjétől örökölt annyit, hogy a kamatokból, ha szerényen is, de haláláig megélt. A sors megkímélte attól, hogy az infláció alatt mindene elértéktelenedjen.

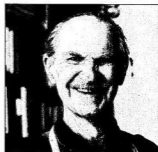
A diploma megszerzése után anyám a bajai zárkörben kapott óradói állást. Hároméves voltam, amikor beköltöztünk albérletkötő, rokonai alapján a Szuper-házba, abba a szobába, melyben egykor Babbits Mihály is lakott. Emlékszem a vaságyra, melynek kibízható ágyneműtartója volt, s amit őszel a Rókuson vadgesztenyével szedtem teát. Volt cserépkályháink is sütővel, ahol télen krumplit sütöttünk vascsőre. A Tóth Kálmán téren, ahol ma az újságos pavilon áll, egy sátorban déligyűmölcsöt árultak, s fűrtökben csüngött a bunán. A Fischer-ház sarán volt Boros bácsi cukorkaüzlete, nyilván többször vásároltunk itt cukrot, ha emlékszem rá. A délelőttieket óvodában kellett volna töltönnem, de szívesebben voltam Hildebrand nővérral, akit termete miatt egyszerűen Kővérkének neveztem. A másik évben a Csizfűs utcában, Szeréknél laktunk. Volt egy 6-7 éves idősebb lányuk, Baba, aki jó játszótárs volt, a diftériát is tőle kaptam, s egyfőtől kerülünk a kórház fertőző osztályára.

A Tóth Kálmán utcában, a sorompón túl az első házban volt egy kifőzde, egy özvegyasszony vezette. Aki „abonáltat magát” (előfizetett), az civibete vagy helyben elfogyaszthatta az ebédet. Az ebédőben volt egy kép, törpék fociztak szappanbuborékokkal. Rossz evő voltam, anyám ezzel biztatott, ha megeszem az ebédet, akkor majd olyan magásra tudom rugni a labdát, hogy a csillagokban akad

meg, „ha közben vissza nem esik”. Ezt én hosszú évekig úgy értelmeztem, hogy két csillag közt esik vissza. Két bajai év után – mert véglegesítésre nem volt kilátás – édesanyám megpályázta az akkor létesített szakmári tanítói állást. A faluban addig két iskola működött hat osztállyal. Most egy vendéglői épületet alakították át, s az 5-6. osztályt tervezték ide. Az iskolák egyháziak voltak, de állami támogatást is kaptak. Az iskolaszék hallani sem akart női tanerőről, mondván: férfi kell a kamuzsokhoz. Az érekség ragaszkodott anyám kinevezéséhez. Egy esteideig húzódtott az ügy, talán az épület sem volt kész, ezért egy uradalmi majorba, Bődspusztára helyezték ki. A hosszú, cseleddlakosos épület végén volt az osztályterem, ahová hat osztály járt egy szál tanító „elő”. A terem végén kinyitható ajtó mögött volt egy oltár, itt misézett a pestjai pap, aki időnként kijött a pusztára. A tanterem mellett volt a tanítói lakás. Én öt éves voltam, s nagyon élveztem az itteni életet, hamcározást a szakmakanalban, a fára mászásokat az ökrös szekereket, a térdig érő sarat. Amikor megbetegedtem, s kórházba kellett szállítani, a mentőök ölben vettek két kilométert az országúton álló autógé.

Szakmáron közben folytak a viták, végül a plébános győzte meg az iskolaszéket: „Találkoztam a jelentkezővel, beteges, nyiszlat nő, nem fog sokáig élni, aztán hozhatunk férfit”. (Hála Istennek, anyám 87 évet élt!) Így aztán elfogálhatta az állást. A faluban akkor a plébános, a fűgyógy, az orvos, az állatorvos, a gyógyszerész, s a mérnök malomtulajdonos és a két tanító volt „nadrágos ember”. Mind élte a maga életét, szorosabb barátság nem volt közöttük, mint vendégeskedés, kártyaparti stb. Nagy szenszokó volt aztán, hogy a plébános vett egy oldalkocsis motort, majd az orvos egy használt autót. Kiszaladtunk az utcára, ha meghallottuk a hangját. A kocsi hátsó ülésén utazott a kovács, aki a gyarkora elromlott kocsit javította.

Az *Újtelek* a fűtőcanál állt. Az utcafronton húzódtott az egyetlen tanterem, az udvar felé a lakás, mely istállóval és fűszerral fűtődött. Az udvaron gémeskút, dísznőél, ahol két malacka húzott minden évben; az udvaron tyúkok kapirgáltak, s volt egy nagy kert, ahol

Solyom Ede (1926-2008)

megtermett minden, ami a konyhára kellett. Azóta tudom, mennyire más íze van a földből frissen kihúzott zöldhagymának, hónapos reteknek, az epemnek, mint a boltinak. Kellott is ez a háttér, mert a fizetés 60 P volt, ehhez jött az állami támogatás, ha megjött. Ez volt a „havi 200 pengő fix”-es világ.

Megkezdődött a tanítás, a nagy kamuzsok félvállról vették a fiatal (30 éves volt) tanító némit, aki szép szóval próbált hatni rájuk, nem sok eredménnyel. Akkor két jól irányított pofonnal meg-alapozta tekintélyét, s később nem is volt probléma. A két kolléga nagyon el volt foglaltva. Az egyik igazgató is volt – igazgató-tanító úrnak kellett szólnunk –, mellette kántor is. Ha így szólították, temetés miatt kereszték. A másiknak beteg felesége, három gyereke, máhese volt, s leventekutató is. Így a legfiatalabbra hárult az „ismétlőiskola” vasnap délelőtt, és délután a népművelés. Nálunk volt a mozi, villany híján karbidfényvel működött a diavetítő és kézi hájtással a filmvetítő. A szöveget anyám mondta hozzá. A gépész a kovács volt, neki illett érteni minden masinához. Vasárnap délután jött a közönség, sokan székelt is hoztak magukkal, mert kevés volt a pad. Pár fillér volt a belépő, éjfélig rolniztak a kétfélféreseket, amit másnap valahová be kellett fizetni. Télen szindarabot is játszottak. A színpad az osztályterem végében állt, a díszleteket egy ezermester kőműves festette. A szöveget mi gépeltük a szereplők számára. Vala-

honnét kölcsönöztek egy ósdi írógepet –ilyent látni a 300 éves Bajai kiállításon is –, egy betűtáblán kellett egy pálcát húzogatni, s a megfelelő betűnél egy billentyűt lenyomni. Elég lassú munka volt. Hétköznap esténként a lányok tartotta összejövetelét, várták a házvéseket, énekeltek, beszélgettek, majd a Gyöngyös Bokréta alakult meg. Híre ment, hogy a tanító néni tud tartatni. Ettől kezdve minden lakodalomra ő sütötte a tortákat. Addig nem ismerték a kármis süteményeket. Viszonyosul bőven hoztak az ünnepi eledelekből. A konyhaszót ugyan zárva volt, de a kulcs ott lógott egy szögön. Szüret idején szőlőt, mustot találtunk az asztalon, télen diaszórtos kóstolókat. Hogy ki hozta, az csak akkor derült ki, ha előjött az őrös edényért. Amikor híre ment, hogy ennyi sülkölszást ketten nem tudunk megenni, a kolbászt csak később hozták, de már füstölve.

A szomszédban volt egy szatóciszlet. Ez ABC 20 négyzetméteren, ahol a savanyúokortól a tornacipőn át a petróleumig és kocsikenőcsig mindent lehetett kapni. Ha éppen zárva volt,

bekiabálták a kerítésen, s a kereskedő kijött, kiszolgált. Hol van ma ilyen üzlet? A négy elemi Szakmáron végeztem. Igaz, az elsőben járvány ütött ki, az orvos tanácsára bevittek Kalocsára nagynénémhez, fél évig a vaskorláskelába jártam. Amikor visszatértem a lenézett falusi iskolába, kiderült, hogy ők már sokkal előrébb tartanak. Akkor még az volt a szokás, hogy amikor az apa beírta csemetéjét, azzal búcsúzott: aztán tessék keményen fogni a gyereket! S ha az azzal ment haza, hogy megbilintették, előbb kapott két pofont, aztán kérdezte meg, hogy mit csinált! Nekem sem jelentett előnyt, hogy a kollégám fia voltam. Kaptam a nádpálcából körmöt, fenekest, s „ettem a tintalevest papírgaluskával”, ami azt jelentette, hogy bezártak, vagyis tanítás után egy ideig még bent kellett maradni.

Az emléksznék előadott történetek szerint apjuk jó kisfiú volt. Szegény anyám bizonyára nem hallotta azt, amit én, amikor egy öregasszony elment melletttem: „Hogy lehet ilyen égődelmős rossz kölyke ennek az áldott jó asszonyknak!”

Vagy talán mégis sejtett valamit? Hisz amikor egy kis harangra volt szüksége a templomnak, az én nevemben öntette. Hogy miből fizette ki, fogalmam sincs, hisz akkor sem kétkirajcárba került. Volt aztán innepélyes harangszentelés, hosszú kötéllel húzták fel a toronyba.

Az elemi elvégzése után Kalocsára kerültem gimnáziumba. Az első három évben a TanítóK házában laktam, csak szünetekben juttattam ki a faluba, aztán anyám is bekerült a városba, a polgári fiúiskolában lett tanár. Amilyen nehezen fogadták Szakmáron, most nem akarták elengedni. A háború után átkerült az akkor megnyitott övönképzőbe. Mint később mesélgette, régi tanítványait a megszokott alapján tudta elhelyezni emlékezetében: ha Sarolta nének szölitották, az illető bajai volt, ha Tanító néni, akkor szakmári, a Tanár néni vagy Safi néni polgármárára vallott, a Sári néni pedig övönképzőre, a Tekintetős asszony volt az egyeb.

Solymos Ede

Eredeti megjelenés:

Bajai Honpolgár, 1999 / 11. 2-3. o.

Solymos Ede harangjának kálváriája

Évekkel ezelőtt – hogy pontosan mikor volt, nem emlékszem már – Dunapattjon jártam a helyi múzeumban. Hazafelé jövet megálltam Horváth István sírköves cégfőlját. Mivel hosszú ideje nem találtam olyan mestert, aki hajlandó lett volna felvenni az 1989-ben felavatott hősi emlékműre az azóta fellelt újabb négy nevet, ezért betértem a számonra ismeretlen kőfaragóhoz. A nevek véssét Horváth István sem vállalta el, de beszélgetésünk során kiderült, hogy a régiégek szenvedélyes gyűjtője. Nekem, mint a kalocsa múzeum igazgatójának, szívélyesen mutogatta gyűjteményét. A szebbnél szebb tárgyak között egy subára lettem figyelmes, melyet egy hullai jubászló vásárolt. Vételi ajánlatot tettem, amit elutasított, hiszen a kiterített suba szobájuk falának legszebb díszje volt.

Megjegyezte ellenben, hogy van egy harangja, melyet el szeretne adni. Egy Bécs mellett lakó illetővel folytatott tárgyalásokat, aki a tanyáján szeretett volna haranglábat állítani. Meg is mutatta nekem a garázsban felüggeszgetett haragot. Legelőször Solymos Ede nevét láttam meg. Hosszú ideig csak a nevét láttam, revültem néztem a haragot. Rövid beszélgetés után elkészítettem a mestertől.

Solymos Ede harangja. (A kalocsa Viski Károly Múzeum gyűjteményéből)

Kalocsára érve azonnal felhívtam Solymos Ede nyugalmazott múzeumigazgató kollégámat, jó barátomat. Először meglepődött kérdésesen, de rövid csúnd után az emlékek özönlő zúdította rám. A telefonon keresztül nem láthattam arcát, de hangjából éreztem a meghatódottságot. Úgy éreztem, mintha egy tisztes kisfiúval beszélgetnék, aki éppen most szaladt be páskumról, de nem ér rá, mert már szaladna is tovább a fűzesben megbújó varjakat kiszéni. A harangról szinte szó sem esett. Egy kicsinyke, vézna fiúcska rohangált ide-oda – mint

sinogy a harang nyelve billeg ide-oda. Nehezen bírtam szabaddulni, hiszen nem lehetett. De nem bántam. A múzeum költségvetése akkor még lehetővé tette nagyobb telefon-számlák kifizetését. Beszélgetésünk után azonnal felhívtam Horváth Istvánt, arra kérve, ne adja el a haragot, mert érdekelné a Viski Károly Múzeumot. A kért kétszáz-ezer forintot nem tudtam előteremteni. Azt nem kívánom leírni, hogy ki minketki utasította vissza kérésemet, pedig szegényképpen hosszú lista állhatna itt. Két hónapos reménytelen viaskodás után lemondtam vásárlási szándékomat. Számtalan helyen meséltem el az évek során a történetet, hozzájárva a somnás Összegzés: a múzeum helyett egy Bécs melletti tanyán harangoznak Solymos Ede harangjával.

1998 karácsonyán épp a fenyőfát díszítettem, amikor megszólalt a telefon. Horváth István jelentkezett, érdeklődően, keleme-e még a harang. Nagyon megörültem ennek a váratlan karácsonyi ajándéknak, s arra kértem, fél évig tarassa azt, hogy pályázatokon próbálkozhassam az ősszeg megnyerésével. Sajnos, most sem jártam eredményel, sorban visszadobták több pályázatunkat is. Ismét lemondtam a harangról, bár a tulajdonosának még nem szóltam.

A felvéles határidő lejárta után egy héttel jött a csoda. 1999. július 4-én – egy kánikulai vasárnapon – a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban főztem egy rendezvényen. Néprajzkutatók főztek, a látogatók ettek. *Pintér János*, szakmíniszteriumunk főosztályvezető-helyettese többször megkóstolta a bográcsban fortyogó babgulyást, s mindig csak azt mondta: – *De jól De jól* Amikor már sokadszor elhangzott az a megjegyzés, visszakérdeltem. – *Tudod, nekem mi volna a jó?* Kérdő pillantására elmeséltem neki Solymos Ede harangjának kálváriáját. Innenről kezdődően felgyorsultak az események. Másnap faxon küldtem a minisztériumba egy kérvényt, egy héttel később megkap-

tam az értesítést a vásárlás támogatásáról. Az adminisztratív és pénzügyi technikai ügyintézés után, 1999. augusztus 25-én két múzeumi gyakornok – *Nagy Anna* és *Rezesy Anna* – segédletével beszállítottuk a harangot a kalocsai múzeumba. Szeptember 15-én kifizettük a 120 000 forintos vételárát. *Fekete Róbert* restaurátor darabjaira szedte szét a harangot. Egy hónapos restaurálás után eredeti szépségében gyönyörködhetünk. Szépségét csak a hangja múlja felül. A harang 33,5 cm magas – a fölfüggesztő rendszer nélkül –, szájának átmérője 37,3 cm. Száját 30 db egymást érő motívum szegélyezi. Felső felét 7 db copf stílusú virágfüzér övezi. A nyolcadik füzér végei leilógnak, melyek egy föliratot

és egy alakot fognak közre. A rajzon a glóriás Jézust láthatjuk, bal kezében bárány, jobb kezében pásztorbot. Feje fölött körívben „JÉZUS, A JÓ PÁSZTORI, mellette IRGALMAZZ NEKÜNK!” fölirat olvasható. Az ábrával ellentétes oldalon, a szegély fölött az alábbi szöveget mintáztuk meg az íntő:

ADOMÁNYOZTA: SOLYMOS EDE
IV-İK OSZTÁLYOS TANULÓ 1936
ÖNTÖTTE SLEZÁK RÁFÁEL
BUDAPESTEN

Köszönetük, Ede bácsi!
Romosics Inre múzeumigazgató

Eredeti megjelenés:
Bajai Honpolgár, 1999 / 11. 3-4. o.)

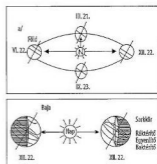
Baja természeti adottságai

Egy város (település) a Földön: elfoglalt abszolút földrajzi helyzetéből a legfőbb esetekben szükségszerűen eredő természeti adottságokkal számolhatunk. A 46 fokos északi szélességen tipikusan megfigyelhető az egymást követő négy évszak periodikus változása: pl. melegebb és hidegebb, csapadékos és kevésbé csapadékos időszakok követik egymást. Az éghajlati elemek (hőmérséklet, csapadék, légnomás, szél, napfényt/ borultság, páratartalom) közül legfontosabb a hőmérséklet alakulása.

Mitől is függ a levegő felmelegedése? Naponta tapasztaljuk, hogy a keletlen felbukkanó Nap egyre melegebben süt, amint „magasabban jár napi útján”. Ugyancsak jól érezhetően, eltérően melegít a téli és a nyári hónapokban.

Vizsgáljunk meg azt is, mi lehet az eltérés oka! A Napban zajló magfizióz folyamatok (a hidrogénatom-magok héliuma-

tom-magokkal egyesülnek) következtében folyamatos anyag-, illetve energiasugárzás jön létre, amelyből Földinkre is tekintélyes mennyiség jut. Az energia legnagyobb része az elektromágneses sugárzással érkezik bolygónk felszínére, ahol a felmelegített felszín sugározza vissza a hősugarakat, amelyek a levegő felmelegedését eredményezik. Könnyen belátható tehát, hogy a felszínre jutó energiameennyiségtől függ, mennyire melegszik fel a felszínközeli levegő. (A meteorológiai állomásokon 2 méter magasságban, ún. klímaházakban helyezezett hőmérőkkel mérik a hőmérsékleti adatokat). A felszínre nagyobb beesési szögben érő sugarak melegítik jobban a földfelszínt. Ábránkon jól látható, hogy azonos földi területre egyre több energiával jut nagyobb szögben érkező sugarak esetén, más szóval az elvileg párhuzamosan érkező két sugárnyaláb kisebb

A Nap évi járása

felülre ér, s ezáltal ezt jobban felmelegíti, mint alacsonyabb beesési szögnél. A beeső sugarak szög nagysága természetesen a látóhatár feletti napmagasságtól függ. A Nap napi járása a nyatagatól kelet felé tengelye körül forgó Föld mozgása következtében könnyen belátható, míg az évszakosan eltérő napállások további magyarázatot kívánnak. A Nap gravitációs vonzása következtében Földünk egy év alatt (365,25 nap) egy körhöz közeli ellipszis pályát fut be: 147 és 152 millió km között változik ezen idő alatt a Nap – Föld távolság. S hogy nem e távolság változása miatt melegebb vagy hidegebb a levegő, azt jól jelzi az a tény, hogy éppen a téli évszakban vagyunk napközben, nem pedig nyáron. Az eltérő melegítő hatás itt is az eltérő napmagassággal magyarázható. A Nap horizont feletti magasságának változása az úgynevezett tengelyferdeségből következik.

	Középhőmérséklet (°C)			
	évi	havi min.	havi max.	ingás
1931 - 1940	10,9	-1,5	22,7	24,2
1941 - 1950	11,2	-2,3	22,1	24,4
1951 - 1960	10,9	-0,6	22,4	23,0
1961 - 1970	10,8	-2,0	21,2	23,2
1971 - 1980	10,7	-0,2	20,6	20,8
1981 - 1985	10,4	-1,6	21,1	22,7
1901 - 1950	10,6	-1,5	21,4	22,9
1931 - 1980	10,6	-1,5	21,8	23,2

I. Táblázat: Hőmérsékleti adatok Baján

(Kakas: Magyarország éghajlati atlasza a II. és a Bajai Meteorológiai Állomás adatai alapján)

Az űrben keringő Föld tengelye a pályasíkra (éleptípus-síkra) bocsított merőlegességgel 23,5 foknál tér el. Mivel a mozgó Föld tengelye az év során lényegében önmagával párhuzamos állású marad a térben (mindig az éggömb északi pólusára mutat), a Napból érkező sugarak eltérési beesési szögében érik ugyanazt a földfelszíni pontot (pl. Baját is). A horizont feletti merőleges napdielelések csak a két tűrési kör (Ráktérítő és Baktérítő) közötti földfelszínen lehetségesek, azaz azoktól északra és délre mindig 90 foknál kisebb lesz a napmagasság a földrajzi szélességtől függően. A mindenkori delelésmagasság – ismerve a csillagászati évszak kezdetek időpontját – egyszerű számítással megadható. Így városunk legmagasabbán június 22-én, legalacsonyabbán december 22-én látjuk a delelő Napot. Június 22-én a Ráktérítő felett (23,5 fok) sít merőlegesen a Nap, így városunkból ekkor 67,5 fokos szögben látjuk azt, mivel 22,5 foknál északabba vagyunk a téritőtől: $90^\circ - 22^\circ = 67,5^\circ$. December 22-én a Baktérítő 47° -kal van délebbre tőlünk, mint június 22-én. Egy földrajzi pontról – figyelve a delelő Nap magasságát – bármelyik napon számítással adhatjuk meg a pontos értéket, hisz a Nap 47° -os „égi kilengése” fél év alatt következik be, amiből a napi magasságváltozás: $47^\circ : 182 = 0,25^\circ$, azaz négy naponként változik egy foknál a delelésmagasság. Természetesen, ha lakásunk ablakán át megfigyeljük a kelő Napot június 22-én és december 22-én, a horizont szélén (vízszintesen mérve) is 47° -os lesz a két kelésiirány eltérése. A fenti összefüggések ismeretében nem okozhat nagy gondot egy tervezett épületen az ablakok elhelyezése, ha olyan igénynek szeretnénk eleget tenni, hogy az év minden napján sötét be rajta a Nap. A Nap létszólagos évi járásának következménye az is, hogy a március 21.

	Év	Nyár IV-X.
1901 - 1950	2076 óra	1499 óra
1961 - 1970	2106 óra	1499 óra
1871 - 1980	2006 óra	1404 óra
1981 - 1985	2037 óra	1459 óra

2. táblázat: Naposításos órák száma Baján (Kakas: Magyarország égh. atlasza II. és a Bajai Met. Állomás adatai alapján)

– szeptember 23. közötti fél évben az északi féltekén 12 óránál hosszabbak a nappalok, míg a másik fél évben ennél rövidebbek az időtartamok, s így természetesen nem csak a beesési szög, hanem a megvilágítási idő is befolyásolja a felmelegedést. (A déli félgömbön éppen fordított a helyzet) A Nap évi járása következtében különíthetők el Földünkön a különböző éghajlati övek.

Baja a mérsékelt övi, meleg nyári kontinentális éghajlati variánsba sorolható. Természetesen a napsugarak beesési szögét a domborzat (fekvés) is befolyásolja, hisz a délre néző lejtő, partoldal (ld. Sugavica-strand az újvárosi parton) több energiát kap, mint az északra néző. A levegő hőmérsékletét a felszín anyaga is módosíthatja: a növény nélküli homokos felszín felett melegebb lesz a levegő, mint a növényzettel borított, vagy vízfelszín feletti légtérben. A havas felszín a sugárzás nagyobb részét veri vissza, s ezért alacsonyabb, a borús égbolt visszatartja a kisugárzott hőt, s ekkor magasabb a hőmérséklet. Ugyancsak zavarthatja a hőmérséklet szabályos évi járását a hideg-, illetve a melegfront-beütések. Nyáron az északról, északnyugtról bejövő légáramlatok, télen az északról, északkeletről beáramló hideg légtömegek csökkentik, míg a délről, délnyugtról jövő melegítőmegek egész éven át inkább növelik a hőmérsékletet. Nyáron keletről és

	Év	Nyár IV-X.	Tél X-III.
1881 - 1890	608	361	247
1891 - 1900	636	390	246
1901 - 1910	593	339	254
1911 - 1920	658	401	257
1921 - 1930	571	334	237
1931 - 1940	635	355	280
1941 - 1950	588	300	288
1951 - 1960	617	346	271
1961 - 1970	622	368	254
1971 - 1980	568	322	246
1981 - 1985	537	300	237
1901 - 1950 maximum	599	340	259
1901 - 1950 minimum	868	563	511
	387	183	87

3. táblázat

Cyapadék adatok Baján (mm-hen) (Kakas: Magyarország égh. atlasza II.)

délkeletről ugyancsak többnyire magasabb hőmérsékletű légtömegek érkezhetnek hozzánk. A frontfeletrések zavaró hatásait gyakran tapasztalhattuk az elmúlt bótapokban is (ld. a novemberi télies és a januári tavaszi napokat) Az első táblázatban Baja átlagos (havi, évi) középhőmérséklet adatait, illetve azok ingadozását mutatjuk be. A naposítás átlagos évi és nyári összegét a második táblázatban tüntetjük fel. Megjegyzés: a sokéves átlagok mellett szintén feltűnnek a maximum és a minimum értékek, hisz a 868 mm-es maximum kétszeresét is meghaladja a minimumnak (387 mm). Ennél még kirívóbbak a nyári fél év szélsőséges adatai: 563, illetve 173 mm.

Dr. Laki Ferenc

Eredeti megjelenés:

Bajai Honpolgár, 1994/3. szám, 10-11.

Visszatérés a gyökereimhez

Tények és impressziók egy találkozás kapcsán

Életünk során, ha nagyon figyelünk, találkozhatunk olyan emberekkel, akik személyiségük kisugárzásával megpendítik lelkiállukat. Jó sorsom (kedves barátom közbenjárásával) úgy hozta, hogy megismerkedhettem egy olyan emberrel, aki nem csak az én lelkemet most, de korábban már sok ezer ember lelkét megmenekítette. Szeretném most bemutatni *Krisztofor Antal* Eckel-díjas, Érdemes Művész koreográ-

fist, aki közülünk indult. Garán született, de Baja utcáit rózta, iskolapadjait koptatta kisdíjak korában. Aztán egyre távolodott szülőföldjétől, emelkedett hivatás felé. A testnevelő tanári diploma megszerzése után kezdett az othonról hozott buenyevic tánckultúra indításával tényleg foglalkozni. A tánc végül is élete, gondolatainak, hitvallásának kifejező eszköze lett. Hallgatom Tóni bácsit – így szólítják táncosi

is –, és csodálatos gazdag életpályát tár elém, meleg kedélyű, impulzív stílusban. Magam elé képzetem, hogyan tanítja be koreográfiát, sugárzó egyéniségével hogyan képes gondolatait hullámhosszára hangolani táncosait, akik művésztáncokkal valóságát alkotják álmaikat. Belelapozunk a *Ki kicoda? 1994.* lexikon tiszteletplé-dányába, melyből képet kaphatok – ha csak a koreográfiák címeiből is – arról,

milyen sokoldalúan bontotta ki az ember-ről, mindennapjaink küzdelmeiről kialakult véleményét, érzelmeit. Hosszú a felsorolás, és közben arról beszélgetünk, hogy ezek már nem néptánc-koreográfiák. Ezek a művek táncjátékok, táncelőadományok, melyek különböző népek, táncultatásainak mozgásvilágát felhasználva születtek. A témák között szerepelnek bibliai történetek (*A tékozló fiú, Jób, Agnus Dei*), klasszikus görög mitológiai nőalakok (*Iphigénia, Médéa*) és modern életünk emberi kapcsolataival foglalkozó táncdarabok (*Fekete pár, Magány, Relációk I, II, III*). Mindez csak felsorolás, izeltő. A gazdag pályán

színes katalógusait forgatom kezembem, melynek fotóiról az előadások „kimerevített” pillanataiból is érezhető a feszültsége ennek a pillanatnyi művészetnek. Mert a táncművészet ilyen. Fotózható, filmezhető, videoszalagra vehető, de minden előadás más, az akkori atmoszféra izzásában él igazán, és az előadók és a közönség lelkében él tovább. Rövid ideje nyugdíjba vonult, és ez az életében újabb alkotói korszakot hozott. Találkozásunkra is úgy kerülhetett sor – két próba között a Bajazentiszváni Általános Iskolában –, hogy már második hónapja – feleségével, *Szilvesznavon Mária*val együtt – hétvégenként hazajárnak Garára

és Bajára bunyevő táncokat tanítani gyerekeknek, fiataloknak. Mint mondja; „viszszértem a gyökereimhez, újra néptáncnál foglalkozom”. Sok a feladat, feleségével együtt járják a magyarországi horvátok lakta településeket, és tanítják a gyerekeket, „hogy ne vesszen el az évszázadokon át őrzött kincs, mert a gyerekek tudják átörökíteni a hagyományt, ők a továbbéltesítők”. Ime, találkozásunk hangulatát így tudtam olvasóink elé tárni, kissé bemutatni egy művészember pályáját. [...]

Jász Anikó

Eredeti megjelenés:

Bajai Honpolgár, 1994/1. szám 5-6.

Beszélgetés Udvardi Erzsébettel

Udvardi Erzsébet Baján született 1929-ben. Apja Údvardi Lázár matematika-fizika szakos tanár, a bajai Polgári Fiúiskola igazgatója. Anyja Kovács Emma. Elemi és középiskoláit Baján végezte a Kalocsai Iskolanevelők Misszionárius Leánynevelő Liceumában. A középiskola utolsó évében Rudnay Gyula bajai képzőművészeti szabadiskolájának növendéke volt. 1948-1952 között a budapesti Képzőművészeti Főiskolán tanult. Bernáth Aurél növendéke volt. A főiskola elvégzése után rajztanári oklevéllel rajzot és művészettörténetet tanított a budapesti Vendel utcai Ledwéy Klára Tanítóképzőben. 1958 óta Badacsonyotmagon él. Művészeti áfjai: Munkácsy-díj; A Magyar Népköztársaság Érdemes Művésze; A Magyar Népköztársaság Kiváló Művésze.

1996. május 24-én a Nagy István Képtárban rendezett gyűjteményes kiállításának alkalmából beszélgettem vele:

– Miért választotta az élethivatásul a festészetet?

– Minél idősebb az ember, annál világosabban látja, hogy a gyermekkor az emberi élet meghatározója. Ekkor a legfogékonyabb azokra a hatásokra, melyek életvitelét meghatározzák. A mi családjunkat igazi keresztény szellemiség jellemezte. Édesanyánk szelídsege, végtelen család szeretete, édesapánk komolysága, demokracizmus és igazságosság, a pedagógusi munkában a „minden gyerek egyenlő” elvnek érvényesítése mely nyomot hagyott bennem. A családban kaptam az első művészeti élményeket is, bár inkább a zene területén. Bátyám remekül csellózott (a rádiózenekar csellósaként ment nyugdíjba), Lujzi nővérem is édesanyám jól zongorázott. Családjunk vonzotta a házi muzsika szerelmeseit. Akikre legjobban emlékszem: Bernhart Sándor polgármester, Abonyi József orvos, Bruszt Pál fogorvos, Béket Sándor optikus, Nagy András építész, Somogyi Elemér szeszgyáros, Stommer bácsi, Gácsi Imre, Ács Miklós, Bánáti Tibor (utóbbiak mint prepék) és Nagy Zsuzsa, Nagy Pongrácz lánya. Félték a gyereket. Ha jöttek a vendégek, előjártam a konyhába. Onnan azért min-

den hangot hallottam, élveztem és megszerettem a zenét. Amikor megtanultam olvasni, tanítóim, tanáraim hasására az irodalom bővületébe estem, s mint sokan ebben a korban, én is verseket írtam és rengeteget olvastam. Ez tartott egészen addig, amíg a középiskolában rajzórán *Palladia* nővér, a rajztanár Éő modell után rajzoltatót fejt. Emlékszem, *Horváth Jenő* nevű osztálytársam űlt modellt. Szépen rajzoltunk. Az anyám olyan jól sikerült, hogy mindenki meglepődött. Ekkor jöttem rá, hogy az ábrázolás ugyanúgy a közlés eszköze lehet, mint az irodalom. Ettől kezdve tudatosan képeztem magam. Diák-kori fellámerésem a mai napig érvényes; a festészetben ábrázolni kell! A cél a néző számára érthető gondolataidat. (Mit ér

Udvardi Erzsébet 1929-2012)

az a beszéd, amit nem lehet érteni?!). A festészet is közlési mód, csak színnel és formával beszél az alkotó. Ma divatos a gag, az ötlet, hogy valami olyan legyen, ami még nem volt. Ez zsákutca! A festészet nem kitalálni, hanem folytatni kell. Ha a természetből, a valóságból merítünk, az nem zárja ki az újítást, az új arya-gok használatát. Ábrázoló képesség egy részét örököltem. A mai napig féltem íróm édesanyám két alkotójától és Madonnát ábrázoló ceruzarajzát, melyeket még zárdista diáklány koromban készített. A két olajcsendéletet kislányként sokat nézegettem. Emlékszem, különösen a valóságból, színes szövegkötetekben gyönyörködtem.

– *Hogyan alakult a pályád a közsépkola élvégzése után?*

– Még érettségi előtt növekedte lettem a Baján éppen akkor alakult Rudnay-akadémiának. Minden tárgyat tanultunk, amelyet a képzőművészeti főiskolán tanítottak. Maga Rudnay Mester is korrigálta a rajzainkat. Tanszeregődei voltak: *B. Miklós Ferenc* (aki Bajára hozta a Mestert), *Kim István* és *P. Bak János*. 1948-ig jártam ide, majd felvételiztem a Képzőművészeti Főiskolára. Felvetek. A remek pedagógus, *Bernáth Aurél* osztályába kerültem. Évfolyamunkból neve művészek kerültek ki, közöttük *Csernus Tibor*, *Szente Gábor*, *Konok Tamás*, *Szencsik János*, *Mócsi Szabó István*. 1953-ban végeztem, és rajztanáráként a Leőwey Klára (volt Ranolder) Tanítóképzőben kezdtem tanítani. Itt volt az én felejthetetlen első műtemem, melyet „saját erőből” hoztam létre. Az iskola padlásának egy részét lomtalanítottam, szépen kímészeltem, és a tanítás mellett rendszeresen festettem. Képeim szerepelni kezdtek a kiállításokon, így megismerték munkáimat és nevemet. Életembe és festészetembe egy iskolai kirándulás hozott fordulatot. Tanítványaimmal felkerestük a Balaton. Badacsonytotonyán az Őrsi-öböl esetet kívánó látványa örökre rabul ejtett. Bár eleinte csak néhány hetes ott-tartózkodásra és festésre gondoltam, évtizedek lettek belőle. Bőcsöt mondtam a tanári pályámnak, s azóta csak a festészetnek élek. Elhatározásomban szülővárosomnak, Bajának is nagy része volt. A Duna mellett élhőtt ifjúkor kialakította bennem a meggyőződést: csak víz mellett élet az élet! Ezt vallom most is. Badacsonytotonyán is megtaláltam a tartalmas életnek és alkotásnak ezt a feltételét. Adva van a csodálatos vízfűlkék, a szelíd dombok, a hegy és víz együtt. Lenyűgöző látvány! Mégis, bürmenyire szeretem, az otthoni vidék, a bajai Duna felejthetetlen marad számomra. Csak a folyóban van erje, sodra a víznek. Ezért az igazi szerelem a Duna marad. Minél inkább mlők felétem az idő, annál inkább érzem.

– *Mi indított a rád oly jellemző arany-ézüst technika alkalmazására?*

– Bz a Balatonnak köszönhető. A hatalmas vízfűlkék olyan fényözönt ont, amit csupán fehérral nem lehet eléggé kifejezni. A fehér nem fénylik, ezért kezdtem arannyal, ezüsttel próbálkozni. Ezzel egycsapásra kitágult a színskála olyan hatásokkal, amelyeket mással nem lehet elérni. Az arany-ézüst technika alkalmazása nem új. Ha csak a bizánci mozaikokra vagy az ikonokra gondolunk, azok alkotói is használták az aranyat, ezüstöt. Míg azonban

náluk ezek csak egy-egy színt jelentenek a többi között, addig nálam nem dekorativitást, hanem a fény kifejezésének eszközt jelentik. A néző számára így csillamek meg a fények.

– *Az Arany-balladák sorozatodon az arany-ézüst technika még inkább a dekorativitást szolgálja...*

– Igen, mert ezek illusztrációk. A sorozat úgy indult, hogy egyszer a veszprémi könyvtárban *Sinkovits Imre* szavalt *A valesi bárdokat*. Az elműt évtizedek politikai légkörében ez fontos tett volt, s rím nagy hatást gyakorolt. Ekkor kezdtem el illusztrálni.

– *Hol vannak a legfőbb munkái?*

– Az arany-ézüst természetbírálóások után maguktól jöttek a biblikus témák, melyek fokozatosan mind nagyobb és nagyobb méreteket követeltek. Nagyon szeretek nagyméretű képeket festeni. Az első indítást *Léka Lászlónak*, a későbbi bíborosnak köszönhetem. Tomaji plébános korában elhatározta, hogy rendbe teszi a környéken a romos szülőbgyei kápolnákat. Felkért, hogy az egyikbe fessek oltárképet. Azt hittem, csak udvariasság volt, s majd elfelejtik. Egy idő után azonban érdeklődött, hogy halad a munka. Meg kellett festenem. Az első nagyméretű képeim Orsban van: *Szent Antal prisdikál*. Utána a tomaji templom számára megfestettem az *Utolsó vacsorát*. A legnagyobb méretű munkám egy triptichon Fertődön. (Milyen jó lenne, ha megint Eszterháznak hívnák!) Ez a

Gólgota egy modern templomban található. Az első része a születés, karácsony; a középső a keresztfeszítés, nagypérek; harmadik a feltámadás, húsvét. Vannak még oltárképeim a Nyírségben Vaján, Flórapusztán, aztán Hévízen, Keszthelyen a karmelita templomban. Nagyon szép feladat volt a vasúti kálvária stációinak megfestése. Örülök, hogy legalább szülővárosom közelében van egy alkotásom.

– *A bajai kiállításoddal kapcsolatban mondanál valamit?*

– Nagy megiszteltetés és öröm számomra, hogy a Tűr István Múzeum a Nagy István Képtárban megrendezte gyűjteményes kiállításomat Baja városi nyilvánításának 300. évfordulójára alkalmából. Jó érzés, hogy életem eddigi alkotásainak egy részét együtt láthatom. Nagyon boldog lennék, ha ennek az anyagnak egy része a szülőházamba kerülhetne. Hosszú évekkal ez előtt már felajánlottam képeimet erre a célra, de tudjuk mindannyian, hogy nagyon sok nehézség, akadály merülhet fel, amíg egy gondolat valóra válik. Remélem, hogy egyszer majd elhárulnak az akadályok, és a felajánlott képeimből, valamint édesapám kedves tárgyából létrejöhet az „Udvardi-ház”.

– *Úgy legyen!*

(*Udvardi Erzsébet 1998-ban Baja Város Díszpolgára lett, az Udvardi-ház a mai napig sem valósult meg – a szerk.*)

Rendez: *Béla*

Eredeti megjelenés:

Bajai Honpolgár, 1996/7. szám, 12-13.

Portrészlet Eimann Jánosról

Folyóiratunk 2011. szeptemberi és októberi számában ismertettük Eimann János „Der Deutsche Kolonist, oder die deutsche Ansiedlung unter Kaiser Joseph dem Zweyten in den Jahren 1783 bis 1787 absonderlich im Königreich Ungarn in dem Bácsor Comitát” című (Magyarul: A német telepes, vagy a német telepítés II. József uralkodása alatt 1783 és 1787 között különösen a Magyar Királyságban Bács vármegyében) című, öt kiadást megért könyvét. A téma zárásként 2012. januári cikkünkben a szerző életrajzát köztük.

Az 1764. április 23-án a németországi Rajna-Pfalz tartomány Duchroth településén született Eimann János (vezetéknévét egyes iratokban Eymann-nak írják) apjának családja Svájcából vándorolt a vidékre. Eimann Péterhez hasonlóan fia, János is a protestáns mennonita szabadegyház tagja volt, amelynek hívei közül megkülönböztetésük és üldözésük okán később számos kolonista (gyarmatos, telepes) érkezett Kelet- és Délkelet-Európába. Anyjának, Fritz Barhadnak családja már több mint egy évszázda élt Duchrothban. Az asszony az Eicher Krisztiánmal kötött első házasságából három fiúgyermeket (Jakob, Krisztián és Péter) hozott az új nászba. A szülők uradalmi földbérletként teremtették meg maguk és a gyermekek létszükségletének alapjait.

A fiatal Eimann az otthoni mamonita elkötelezettségnek megfelelően szigorú keresztény-ibilikus szellemben nevelkedett. A helyi református iskolának 1771-ben lett a tanulója, amelynek 1777 tavaszán történt elvégzése és a konfirmálás után apja 1777. április 8-án a Meisenheimben lévő híres latin gimnáziumba íratta. Ottani tanulmányai alatt osztályelső volt, és egykezetének köszönhetően minden tantárgyból alapos ismereteket szerzett. Eimann leghőbb vágya tanulmányainak a Heidelbergi Egyetemen történő folytatása volt, amelyhez sikerült szülői beleegyezést szereznie. Tervét apjának 1780. szeptember 20-án bekövetkezett váratlan halála azonban keresztülhúta: anyagi okok miatt ott kellett hagynia az iskolát. A földműves gazdagság feltételeire, Eicher Péter vette át. A vendélsheimi malomban másik mostohaanyára, Eicher Krisztián mellett 1781 és 1783 között Eimann kitanulta a molnármeesteréét. Ebben az időszakban nagyon érezte apja hiányát, ugyanakkor gondolkodásában és viselkedésében felnőtt férfivá ért. Éreklődésének köszönhetően nem sajnálta a fáradságot, és autodidakta módon tovább képezte magát, mellette tanbúcsókat is vállalt. Egy korábbi diákterés 1784-ben Meisenheimben egy írói állás megszerzésében igyekezett segíte-

ni neki, de mennonitaként elutasították. Johann Eimann 20 évesen megélhetési szempontból egyre inkább függetlenségére vágyott, kiűrként az egyetlen lehetőségként kínálkozó katonaságot választotta. Három ezrednél is jelentkezett, ám próbálkozásait ferge testi adottságai okán mindegyiknél fél kellett adnia. Csalódottan, 1785 tavaszán tért vissza családjához.

II. József német-római császár és magyar király 1782. szeptember 21-én kelt telepítési pátensének híre a következő év elejére érte el a Rajna térségét, amely jelentős létszámúval és kiváltságaival az ottani lakosságban rendkívül kevéssé visszhangra talált. Ahogy később Eimann könyvében (1822-es kiadás, 76. oldal) írta, „az egész vidék megáldja Jót”, és a kivándorló családok nagy száma miatt a rajnai fejedelmek hamarosan a folyamatot akadályozó intézkedésekre kényszerültek. Természetesen a pátens Duchrothban is kihirdetésre került. Eimann ettől kezdve barátkozott a kivándorlás gondolatával (hálójából már 1783-ban elindultak családok, akik Bécsből Galiciába mentek tovább). Az írói állás megszerzésének, valamint tervezett katonai pályájának kudarca nyomán – immár komolyabb megfontolást követően – ismét előtérbe került szülőhelye elhagyásának lehetősége. Számtal vetett helyzetével: 21. életévben volt, mennonitaként hivatalnokai posztja nem volt esélye, az iparosághoz, napszámossághoz nem értett késztesítést, apja halála után a gazdaságot feltételeire vette át. Koszolja ugyan megvált a szülői házánál, de perspektívát nem látott. Mindezek mellett mégis nehéz szívvel hozta meg szeretett hazájának elhagyására vonatkozó döntését. Anyja és barátai tandócsát megfogadva kérté meg a csinos és jó természetű, 1763-ban született Heinrich Erzsébet kezét. A fiatalok a háromszori kihirdetést nem skarták megvárni, ezért az úti előkészületeket megtevé jegyespárként: azzal a tervvel indultak el, hogy Bécsben házassodnak össze. Az út részleteit Eimann útkönyvében írta meg (*Reisebuch aus Deutschland nach Ungarn. Neuauflage, 1798*. Magyarul: Útkönyv Németországból Magyarországra. Nyom-

Gebl. 23. 4. 1764 zu Duchroth, Pfalz, gest. 30. 9. 1847 zu Neuwied, Batschka

Johann Eimann árnyképe aláírásával és legfontosabb életrajzi adataival

tatott változatát dr. Friedrich Kuhn adta ki Statense-ben 1986-ban a következők megjegyzéssel: Kopien des sich im Familienbesitz befindlichen Originals. Magyarul: A család tulajdonában lévő eredeti másolata.). Ebben a 90 forintosnyi készpénzértől szóló adó mellett szerepel a Falzból magukkal vitt tárgyak pontos jegyzéke: ruhaneműk, ágynemű, a mindennapi élethez szükséges eszközök, könyvek stb. A pár a duchrothi kivándorlók 1785. május 30-án elindult csoportjához csatlakozott, elmentelülők mindannyiuktól a rokonság és a település lakossága hangos istenhözadálal vett búcsút. Az út első szakasza bérleti kocsin Mainz, Frankfurt am Main, Aschaffenburg, Würzburg és Nürnberg érintésével Regensburg tartott, ahova június 17-én értek, majd püzenőnapot tartottak. Ott a telepek június 19-én hajóra szálltak, és a Dúnán lefelé indultak, Bécsbe június 28-án jutottak el, és július 11-ig maradtak. A duchrothi csoport a közvetlenül II. Józsefhez intézett, Eimann által megfogalmazott és Welz Antal illetékes udvari ágensnek (képviseelőnek) átadott kérelmében azzal az indokkal kérte a Galiciába történő továbbutazásuk engedélyezését, hogy a településekről 1783-ban oda kivándorolt családokhoz tartoznak. A galíciai bevándorlási határidő lejártá miatt a hivatalos válasz kérsüket elutasította, és a földműves telepeket Magyarországra irányította. A döntést nehezen vették tudomásul, hazamezani viszont nem skarták. A hírek szerint a telepítendő terület egészségellenes klímájú, ezért nem számított kedvelt befogadó vidéknek. A kedvezőtlen kép kialakulásában benne lehetett az is, hogy a rajnai fejedelmek a kerületi főnököket, a

községi előjárókat, a földbirtokosokat és a passzát az emberek kivándorlásától történő elriasztására utasították (*Csebit Károly: Bácska lakossága a legregyebb időktől a XIX század végéig.* Budapest, 1936. 51. oldal). Közben a magával hozott ajánlólevelet és iskolázottságát látva Welz Bécsben akarta tartani és alkalmazni Eimann, de sikertelenül, így végül a bácskai kamarai adminisztráció Zomborban székelő és ott a telepítés legfőbb szerveként működő hivatalának biztosához, Weissenbach báróhoz címzett további ajánlólevellel látta el. Emellett még egy fontos esemény történt Bécsben: Eimann július 6-án a református hitvallásnak biztosához, Weissenbach báróhoz címzett további ajánlólevellel látta el. Emellett még egy fontos esemény történt Bécsben: Eimann július 6-án a református hitvallásnak biztosához, Weissenbach báróhoz címzett további ajánlólevellel látta el. Emellett még egy fontos esemény történt Bécsben: Eimann július 6-án a református hitvallásnak biztosához, Weissenbach báróhoz címzett további ajánlólevellel látta el.

A hosszú út firdalmainak kipihenése után Eimann legjobb ruháját felvéve Zomborba ment Weissenbach báróhoz, aki a Bécsben kapott ajánlólevellel elolvassása után alkalmazásra Kiss József mérnökhez, a telepítések építkezéseiről felelős hivatali építési igazgatóhoz irányította. Iskolázott telepesekben hiány volt, ezért az irrodán építési írnökként (Baukanzlist) azonnal felvételt nyert és a félig kész új-verbászi telepes falu befejezésénél bízta rá munkát. Minden nehézség ellenére (gyakori szakemberhiány, előírások és határidők betartása stb.) Eimann könnyedén ellátta feladatát, és előjárói a munkájával kapcsolatos adminisztrációval is elégedettek voltak (szép és tiszta kézírással, pontosan dolgozott). Eimann beosztásában szerencsésnek érezte magát, ennek megfelelően szívesen vett részt a németek bácskai

letelepítésének felelősségteljes és komoly munkájában. Úrményi Mihály kamarai adminisztrátor az 1786. április 8-án tett új-verbászi inspekciónak meglegedéssel tekintette át munkáját, és megette építési szemrevételező (Baurechnungsführer).

A vidéken akkoriban jelentek be belvizek az újonnan épült telepesfalvaknál és a körülöttük fekvő földedek komoly gondok forrásává váltak. Megoldásként Kiss József mérnök a kamara hozzájárulásával Kuláti Új-Verbászi csatornát ásott, majd a vizet az utóbbitól keletre fekvő Cma-barába (Fekete-mocsár) vezette le. A következő évi bőséges csapadék súlyos gondokat okozott Új-Szivác környékén is, ezért a csatornát szelvénymeretének növelése mellett meghosszabbították a településig. A telepítés sikerességéhez alapvető fontosságú vízrendezés munkájában Eimann is feladatot kapott: Kiss megbízásából Új-Verbászból hídmat építtetett, majd hivatalnokként a vízvezető árok továbbépítésében is tevékenykedett. Továbbá 1787-88-ban részt vett a belvíz miatt Torzsán öszenedől és megsérült házak újjáépítésében és kijavításában.

A jozefinista telepítés 1789-es befejezése után az irányító hivatalnokok munkája megszűnt. Eimann – saját kérésére – a kamarai igazgatóság Új-Szivácsra küldte tanúdokat, ahol a 135 újonnan épített házba református vallású családokat teleptettek le. Az ottani népiszkolai tanítás tantárgyait, taneszközzeit és módszereit tekintve sok hasonlóságot mutatott szülőfalujának iskolájával. A többi telepesfalu iskolájában sem volt másképpen: az óháza ismeret- és tudásanyagai, valamint szokásai így hagyományozódtak át Bácskába. Eimann megfontoltság, alaposága és precizitása alkalmassá tette arra, hogy 1793-tól falujának jegyzője legyen. Pályájának utolsó szakaszában írta meg és adta ki 1822-ben a jozefinista telepítésörténet alapműveinek

Az első bácskai Helmutbuch (település-monográfia) címlapja

számító könyvét. Jegyzői munkáját nagy szorgalommal és hivatástudattal 1827-ig látta el. Eimann János 84. életévében – 1847. szeptember 30-án – Új-Szivácson hunyt el, ott temették el.

Szeretett felesége 1817. március 20-án elhunyt. A 32 évműi boldog házasságban 14 gyermek született, közülük 12 még csecsemőkorban meghalt. Az élők közül Zsuzsanna lányút Schenkenberger Krisztina vette nőül, Károly fiának felesége Bens Katalin. Eimann 1817. június 24-én (negyed évvel felesége halála után) ismét házasságot kötött: az 1782-ben született, új-verbászi német bevándorló családból származó özvegy Hockenberg Zsuzsannától (lánya: Károly vezetéknévű Caroba) vette feleségül. Az 1829 márciusában írt önéletrajza szerint unokáinak száma 11 (lányainál 6, fiainál 5). Leszármazottai Új-Szivác irányításában már életben, majd halála után egészen 1920-ig fontos közfunkciót töltöttek be: unokája, a vele megegyező nevű Eimann János 1840-1878 között, ökömökje, Eimann Károly pedig 1878-tól 1920-ig dolgozott jegyzőként a településen.

Eimann János élete és munkássága jó példa arra, hogy egy iskolázott német telepes kitűnően feltalálta magát a Bácskában, és tudásával, szorgalmával jó szolgálatot tett az itt élőknek.

Dr. Nebojszki László

Eredeti megjelenés:
Bajai Honpolgár, 2012/1. szám 7-8.

Eimann János 53 napig tartó útja Duchroth és Újverbász között

Eltűnt sírversek nyomában

Sok néprajzkutató szerint egy-egy közösség, település kultúrájáról a temető is nagyon sokat elárul. Különbösen igaz lehet mindez olyan közösségek esetében, amelyek a régi formájukban nem maradtak meg. Mostani írásom témáján szinte véletlenül akadtam rá. Dr. Zorn Antal bocsátott a rendelkezésemre a közelmúltban néhány, Csátaljánra vonatkozó írott anyagot. Közülük egy régi újságcikk felkeltette az érdeklődésemet, egyúttal arra is indított, hogy utánanézzek, mi maradt meg mindabból, amiről a több mint 70 évvel ezelőtti cikkőr mesélt. Bár sokat jártam a helyi temetőben, hosszú időn keresztül nem tűnt fel, hogy milyen gazdag is ez a sírkeret német nyelvű sírversekben. Igaz, ennek nem elsősorban saját figyelmeltemet volt az oka, hanem az is, hogy az elmúlt évtizedekben az 1945 előtt állított sírokat – az elhunytak emlékéket ápoló, Németországba szakadt lezármaszítottak hiányában – benőtte az aljnövényzet és a bozót. Az elmúlt néhány évben azonban végre sikerült kiirtani a mindent elnyelő „dzsungelt”, és újra láthatóvá váltak a régi jeffák és obeliszkok, rajtuk a sírfeliratokkal. [...]

A bácskai német népi folklor sajátos ágát képezik a temetők, amelyeknek elrendezése, a sírok anyaga és nagysága is sokat elárul az adott közösség anyagi helyzetéről, értékrendjéről és szokásrendszeréről. Nyilván a kutatások sorába illeszkedik *Josef Lakatos* a *Sonntagsblatt* 1930. november 2-i számában (vagyis halottak napján) megjelent írása, amelyben a csátaljai temetőben található sírfeliratokat gyűjtött össze. A *Sonntagsblatt* a *Bleyer János* által alapított Magyarországi Német Népművelődési Egylet (Volksbildungsverein) lapja volt, amely 1921 októbertől jelent meg rendezésére. A lapot németországi támogatással, de a hazai németek pénzén indították újjára, és köré egy magyarországi „népi német mozgalom” szerveződött. 1930-ban szerkesztője az akkor még Bleyer szűkebb köréhez tartozó *Johann Paul-Farkas* volt. Az írás szerzőjéről annyit sikerült kinyomoznom, hogy vélhetően 1902-ben született Csátalján, magyaros hangzású neve annak köszönhető, hogy nagyapja nősült be egy helyi német családba. Halálózási éve ismeretlen, 1946-ban még életben volt.

A sírvers (epitáfium) az a szöveg, amely elhunyt(ak) nevén és születési, halálózási adatain kívül még valami személyeset

mond az elhunytól vagy a túlélt családtagjairól. Vannak közöttük jellemződatok vagy mottók, és vannak sírversek. Az előbbieket a hátramaradtok tüzeneti vagy ígéretei az elhunytak, az utóbbiak esetleg az elhunyt szavai. Sírversek számitanak az elhunytak sárján, síremlékén szereplő sírfeliratok közül a többnyire keresztelen, ironikus rigmusok, tréfás, a halott jellemére utaló rímfaragványok, amilyeneket a magyar néprajz is szép számmal ismer. Az építáfiumokban a sírfelirató hagyományos motívumok felhasználásával emléket állít az elhunytak. A sírfeliratok egyéni alkotások, bár a vers véza hagyományos, a sírfelirat-író mindig aktuálissá alakítja. A sírfelirat komoly, tragikus színezetű, kifejezi a család gyászát, verselése gyakran nehézkes, stílusa mesterkél. A sírfeliratok az egész magyar nyelvterületen ismertek és elterjedtek voltak. A sírfelirat-költészet hagyományozódik, a versformát, rímeket, kifejezéseket a helyi elődökől veszik át. A sírverseket a *Balassa-Ornaty* féle Magyar néprajz a „földnépi költészet” kategóriájába sorolja, hiszen a versek egyes sorai, metaforái akár jeles költőköl is származhatnak, vagy éppen magyar sírfeliratok túlkörfordításaitól keletkeztek.

A magyarországi falusi temetőben a 19. században honosodott meg a verses sírfelirat-költészet, és úgy tűnik, egyes magyarországi sváb települések is követék a divatot, hiszen Lakatos Csátalján már régóta élő hagyománynak tartja. Állítását ma is igazolja, hogy a 20. század első harmadából származó síremlékek szinte mindegyikén található sírvers; igaz, sok közülük egyazon sablonszöveget variálja. Rímtechnikájuk, verselésük is kezdetleges, és a – mindenkori kö- és rímfaragó adottságától függően – olykor bizony a német nyelvtani-helyesírási szabályokat is szabadon alkalmazzák. Keveset tudunk a versek szerzőiről, a sírfelirat-írókról. A *Magyar néprajzi lexikon* szerint a kis közösségekben megbecsült személyek az írók, de ennél többet biztosan nem tudunk állítani. Valószínűleg a családdal történt megbeszélés után vették a kívánt szöveget a fejükn. Nyelvezetük erősen archaikus, még a nyelvírásához képest is, ami talán egyfajta törekvés lehet az emlékedetebb hangvételre. Mégis sokat meg tudhatunk belőle az elhunytól, családjáról, időnként halálának körülményeiről is, és még inkább a közösség szokásairól, értékrendjéről és hiedelemvilágáról. Írásomban most

Jómódú sváb család síremléke

egyrészt Lakatos gyűjtését teszem közzé, másrészt kiegészítem az általam talált más feliratokkal. Ezeknek a szövegeiről fordított készítem, amelyben gyűjtem a versek hangulatát is megragadni.

A csátaljai temető hátsó részében találjuk a legrégebbi sírokat, az egykori „sváb temető” maradványait. Jól elkülöníthetőek a gazdag paraszti kriptái fölött emelkedő magas fekete márvány- vagy gránitoszlopok a szegényebbek egyszerűbb és kisebb mészkőkereszteitől. Abban azonban nincs különbség az egykori falusi hiemricha csásán és alján állók között, hogy szinte mindegyikük síremlékét ékes gót betűkkel fordított sírversek díszítik. Legfeljebb annyi különbség látható gazdagok és szegények között, hogy míg a szegényebbek általában egy-két soros, gyakran visszatérő sablonszöveget véslettek a sírkőre, addig a gazdagabbaknál hosszabb és egyénitettebb versek olvashatók. Sajnos az egykor gazdag természetek jelentős részét ma már lehetetlen elolvadni, a feliratokról a festék régen lekopott, megrongálódott, vagy éppen annyira szennyeződött, hogy azt legfeljebb hosszas elemző munkával lehetne megfejteni. Mindenesetre jól látható, hogy 1910-1945 Csátalján között a sírversek vézése általános hagyomány volt, a második világháború után viszont szinte nyomtalanul eltűnt a helyben maradt németiség temetkezéseiből is. Hogy a szokás helyben

mikor alakult ki, ma már nem állapítható meg, a 19. századból ugyanis csak elvéve állnak még sírkövek, azok is nagyrészt teljesen elmosódott feliratokkal.

A csaljaji sírversek mindig a köke-rezst vagy obeliszt alsó részén találhatók meg, közvédenél az elhunytak születési és halálzasi adatai alatt, és az időnként elmaradó vagy a versbe befűlő „*Ruhe(?) sanft!*” (Béke porai(k)ra) felirat fölött. A versek egy részében az elhunyt szóial meg, és igyekszik enyhíteni a hátramaradottak bánatát, másutt pedig a gyászoló család fájdalma nyilvánul meg a versen keresztül. Olykor a kétféle alany egyetlen versben befül is változat. Az jól látható, hogy bizonyos szövegelemek a szerzők rendszeresen alkalmaztak, és csak annyit alakítottak rajtuk, amennyiben a szöveget az elhunyt családi viszonyaihoz igazították. Így pl. a leggyakoribb sírvers alapváltozata így szól: „*Hier im stillen Rosengarten / Werde ich meine Lieben erwarten.*” [Itt a csendes rózsakertben / Várok minden szeretetemre. A rózsakertben a monyorosdög metaforája helyett olykor „Isten kertje” (*Gottesgarten*) forma szerepel, míg a szeretetim helyett annak megfelelően lebetett a mozdult tárgyát (magyarban határozóját) változtatni, hogy kik gyászolók éppen az elhunytat.

A halott nevében írott sírversek egy része a családi bánat enyhítésére tesz kísérletet, miközben a túlvilági létet is elképzei. „*Hier in der Tiefe wart ich alle meine Lieben / Im Grab ist Ruh, auf der Erde nur Schmerz / Ruhe sanft, du gutes Mutterherz.*” [Itt a mélyben várok mindenkit, akit szerettem / A sírban nyugtom van, a földön csak keservelem / Te jó anyai szív, nyugodj békében.] A vigasztalás szándéka egy-egy kénszeredett rim miatt ma már mosolyt fakaszt is lehet, még ha az eredeti szándék nyilván nem is ez volt, egyáltalán a megváltoztatatlansága való belenyugvársa buzdít: „*Liebes Weib und Tochter mein, / Lasset euer Trauer sein / Gott hat es mit mir vollbracht, Alle meine Lieben, gute Nacht!*” [Kedves nejem és leányom, / Hagyjátok a gyászot, / Isten így intézte velem, / Jó éjszákát, minden kedvesem!] Mély vallásos hit mellett a túlvilágról alkotott naív népi hiedelemvilág határozta meg a következő sorokat: „*Liebes Eheneth, Kinder, stilltet euren Schmerz / Verstümmelt ist das Vaterherz. / Oh liebes Eheneth und Kinder gute Nacht, / Ich gehe schauen, was Jesus macht.*” [Kedves asszonyom, gyerekek, enyhüljön keservelem / Atyai szívem nem ver már értetek / Asszonyom, gyerekeim, jó éjszákát, / Elmegyek megnézni, Jézus mit

csinál.] A már ismert elemeket kombinálja a következők sírvers anyai különbséggel, hogy a költeménynek utálnia kellett az elhunyt korai halálára is. Az ennek kifejezésére szolgáló virágmetszőfora ugyancsak visszatérő eleme a helyi sírverseknek. A vers a helyi nyelvjárás azon sajátosságát is mutatja, hogy többes szám második személyben szólítja meg az anyát, az irodalmi németben használatos „*Béke*” (*Sie* + többes szám harmadik személy) ugyanis a helyi dialektusban nem volt használatos. „*Liebe Mutter, stilltet Euren Schmerz, / Ich bin so früh von Euch geschieden, / wo die Blume am schönsten blüht / hat Gott mich geliebt. Liebe Mutter gute Nacht! Ich will schauen, / was Jesus macht. Hier in diesem stillen Rosengarten / Werde ich meine Lieben erwarten.*” [Kedves anyim, enyhített fájdalmadat, / Amiért olyan korán elhagytalak, / amikor életem legszebben virágozott / hlvott az Úr magához. / Kedves anyim, jó éjszákát, / Látni akarom, Jézus mit csinál. / E csendes rózsakertben / Várom minden szerettem.]

Bár a gyermekehalandóság a két világháború között igen magas volt, mégis kisgyermek halála váltotta ki a legnagyobb fájdalmat, ami a sírversekben is megjelenik. Míg idős emberek fejfüján gyakran csak néhány sornyi salonszöveget találunk, addig a gyermekként elhunytakéra igazi lírai sorok kerültek. A következők vers azért is érdekes, mert első versszak a gyászoló család, a második stófa pedig a 13 évesen elhunyt kislány nevében szól, aki feltehetően a család egyetlen gyermeke lehetett: „*Du warst das Liebste uns auf Erden / Was uns der Himmel gab / Dass wir uns einst wiedersehen / Ist Trost bei Deinem Grab. Mutter, wenn de Vater fragt / Wo ist mein Liebbling hin / So sag ihm wenn er weint und klagt / Daß ich im Himmel bin.*” [Te voltál a földön legkedvesebbem, / Amit az égől csak kaphattunk, / S hogy találkozzunk újra egyszer, / Sírod mellett a mi vigaszunk. Anyám, ha apám azt kérdi tőled, / Hát hová lett az én kedves fiam, / Mondd neki, ha sír nagy keservelem, / Hogy a mennyországban van.] A következők vers is kisgyermek halála alkalmából íródott, és igyekszik naív magyarázatot találni a megmagyarázhatatlanságra: „*Dem Vater und der Mutter mein, / war ich ein liebes Töchterlein; / Gott aber, den ich noch lieber war / nahm mich zur Engelschar. / Stilltet eure Tränen, / Ihr lieben Eltern mein, Ich fand in Jesus mein Glück alle-ber.*” [Apámnak és anyámnak / Voltam kedves leánya, / De Isten, aki még jobban szeretett, / Az angyalok közé vet engemet.

/ Kedves szüleim, ne könnyeztetek tovább / Egyedül is boldog lettem Jézus oldalán.] Más sírversek pedig arra is utálnak, hogy a halott gyermek hosszú betegség után vesztette életét, melyhez képest a halál is megayugvásnak tűnt: „*Schmerzvoll habe ich ausgetilgt, / Und ging in die Heimat Gottes zu, Den schwersten Kampf habe ich bestritten / Und schlief ein in der ewigen Ruh.*” [Fájdalmak közt kiszervevettem, / Isten országába eljutottam, / Nehéz harcban megküzdöttem / Most elalszom örök nyugalomban.] A hasonló tartalmú követelek vers egyúttal egy félmondattal arra is utal, hogy a tragédia az első világháború alatt sújtotta a családot. (Itt a köztölt változatban bizonyos szövegmólas is elképzeihető, de a stófa felirata alig olvasható.): „*Zwei Jahre mußte ich leiden / Dass uns von Euch liebe Eltern und Geschwister scheiden / Meinem Vater in dem Kriegsfeld (in der Kriegswelt), / Meiner Mutter sich allein weht (?)*” [Két évig kellett szenvednem, / Hogy tőletek, kedves születek és testvérek elmehessek, / Háborúban küzdő apámtól, / És egyedül maradt anyámtól.] Arra is van példa, hogy a vers szövege a gyászoló család nevében szól: „*Oh, so früh bist du von uns geschieden / Und unsosnt war all unser Fiehn / Ruhe sanft in Gottes Namen / Bis wir uns einmal wieder seh'n*” [Ó, olyan korán el kellett válnunk, / Hiába volt minden imádságunk / Nyugodj békében Isten nevében / Amíg egyszer újra látunk.]

Egyszerűbb síremlék sírverssel

Kisgyermek sírőve szablonverszél

Az életük virágában elhunyt emberek sírján található versek rendszerint a hátramaradók figyelmézetik az emlékezésre és a halottal szembeni kötelességekre. Ugyanakkor ezek a versek már-már bosszantót is kényszerít az elhunyt nevében a magakra maradt családtagoktól. A most következő versek nemcsak a rímek hiányosak, de helyesírása is következtelen, ráadásul a központozás hiányosságai miatt az értel-

mezés sem könnyű: „O liebes Eheweib, Eltern und Schwiegereltern, / Weinet nicht und tröstet euch an meinem Grabe / weil ich euch so früh verlassen habe daran / liebes Eheweib unsere heisse Liebe vergesstet (helyesen: unsere heisse Liebe vergesstet nie!) [Kedves, szülők, apósmamák, kedves asszonyom / Vigasztalódjatok a síromnál, száradjon könnyetek! Amiótt olyan hamar elhagytalak titeket, drága feleségem, forró szerelmünket sose felejtset el.] Hasonló helyzetet írtek meg a következő epitáfium is. Ennek utolsó sora valószínűleg eredetileg nem tartozott a sírvershez, de láthatóan a sírkő kőcsinnek bizonyult a megrendelt szöveghez képest. „O liebes Eheweib und Kinder / Kommet lieber und betet für mich / An meinem Grabe, weil ich so früh / Von euch geschieden bin. Jetzt! Drocknet (Trocknet) eure Tränen und stillt / Euren Schmerz. Gott trüben (ihn) die / ewige Ruhe.“ [Ö kedves asszonyom a gyerekekkel, / Síromhoz imádkozni többször is gyertek el, / S azért hogy oly korán elhagytalak titeket / Enyhüljön a bánat, száradjon könnyetek. Isten, adj örök nyugodalmat neki.]

Némely sírverszekben láthatóan keverednek a különböző érzelmek is egymással: a fájdalom és a beletörődés mellett a tehetetlen düh is megjelenik. Egy családi sírölt fölött az a szöveg olvasható: „Gott gib ihnen die ewige Ruh / Und der (helyesen dar) ewige Licht leuchte ihnen / Meine ganze Freude ist nun dahin / Mein Trost weil ich verlassen bin / Alle meine Lieben, tut euch nicht betrüben / Ich wünsche Euch alle Gute

Nacht.“ [Isten, adj nekik örök nyugodalmat / és az örök világosság fényeskedjék nekik! Minden örömmöm immár odavan / És a vigaszt, hogy magamra hagyta az, / Kedves szeretteim, ne keseregjétek / Jó éjszákát kívánok titektek.] Némely sírfelirat pedig általános érvényvel is bírhat: „Das Auge füllt mit Tränen sich, / Stehn wir an einen Grab! Denn es erinnert Schmerzlich us, / Was wir hier verloren haben.“ [A szemünk könnybe lábad / Egy sírnál megállva, / Mert fájón emlékeztet valsmennyiünket, / Hogy itt mit is veszítettünk el.]

A szer még hosszán folytatható lenne, ha a régi sírok feliratai nem nehezítették meg a dolgot. A két világéshorú között még eleven hagyományok 1946 után ugyeszerre vége szakad. A második világéshorú követő etnikai tisztogatás nem csak a helyi németek háromnegyedét tüntette el a településről, hanem régi hagyományaik nagy részét is. A helyben maradt svábok rövid időn belül az új többséghez igazodtak természetfajta szokásikban is, és az ötvenes években nemcsak a sírversék tűntek el, de még a fejfék alkaja és aránya is teljesen megváltozott. A hagyomány nem élte túl a németek kitelepítését, de az előzőek új hazájában se lett folytatás ennek a szokásnak: a Németországon elhunyt családtagok sírmelekeire az ottani szokásoknak megfelelően csak szűkszavú szövegek kerülhettek. [...]

Dr. Mayer János

Eredeti megjelenés:

Bajai Honpolgár, 2007/9. szám 9-12.o.

75 év hordaléka

Születésnapi beszélgetés dr. Schwalm Pállal

Magyarországon a kisvárosi életforma általában nem kínál túl sok esélyt európai szellemi áramlatokhoz való csatlakozásra. Akik átlagon felüli teljesítményekre voltak képesek a tudomány, a művészet vagy éppen a sport területén, azok előbb-utóbb Budapesten, esetenként külföldön kötöttek ki. Bizonyos témakörökben azonban kisvárosból is ablakot lehet nyitni a világ felé. Bajja esetében azok számára, akik a város régészeti és egyháztörténeti múltjával, az itt élő nemzetiségi lakosság néprajzi és nyelvészeti kutatásával, a város természeti környezetével, élővilágával (hogy csak néhány példát említsék) foglalkoztak, már évtizedekkel ezelőtt megadott a csatlakozás lehetősége különböző európai szellemi műhelyekhez. Az előbbiek igazolásával szolgálhat példaként – többek között – dr. Schwalm Pál életútja is.

A vaskövi származású Schwalm Pál közel fél évszázada él és dolgozik városunkban, és ez az időszak szinte szimmetrikusan oszlik kétféle az 5 éseben. Az első fele az iskolalapítással is „fűszerezett” aktív tanári pálya, amely a kénszernyugdíjazást követően alakult át nyelvészeti és nép-

rajzi értéknemző, kutató tevékenységgé. Az eddig feldolgozott anyag 15 kötetben került publikálásra. Pali bácsi hétköznapijai most is munkáival, következő kötetekinek írásával és összeállításával vannak. Születésnapi beszélgetésünk alkalmából arra kértem, hogy meséljen életéről:

„Kisparaszti családból származom. Sokak számára talán közhelynek hangzik, de nagy szegénységben nőttem fel, amin az sem enyhített, hogy apám 75%-os rokkantsz nyugdíjasként szatócsboltot nyithatott. 3 hold földönként továbbra is művelni kellett, hogy megélhessünk valahogy. Lovamk már nem volt, így kézi szerszámokkal „úrtuk” a földet, de apám arra mindig bízta, hogy az 5 földcséklén sesem feledtet sem, mert a gaz... Magyarul az elemi iskolában tanultam meg. A 82%-ban sváb lakosságú faluban akkoriban kizárólag magyar nyelvű oktatás volt. Középsiskolába így kerültem, hogy tanítom, *Nádás Károly* sváibum tudta nélkül írtott be a bajai ciszteriekhez. Bejáró diák voltam: reggel 5-kor indultam vonattal, és délután 5-kor érkeztem haza. Különösen

nagy hatással volt rám igazgatónk, dr. *Torday Ányos* és osztályfőnököm, *Holcinger Tinez*, elsősorban az ő példájukat követve lettem később magyar–német szakos tanár. Már elsőéves egyetemista voltam, amikor volt osztályfőnököm atyai gondoskodása révén, a tőle kapott 50 pengőből megvásárolhattam életem első télikabdját... Kifűnő tanulmányi eredményem ellenére sem volt biztos, hogy tanulmányaimat egyetemi szinten is folytathatom. Az viszont egyértelmű volt, hogy szüleim nem tudnak taníttatni, és ekkor ismét Nádás Károly lendített egyet sorsomra jól használható ötlettel: érettségiz vizsga után. 1937 nyarán Vaskútra látogattam a megye országyűlési képviselője, és javasolta, hogy én is jelenlegesen meghallgatásra, és kérem a segítségét. Két hét múlva felvételi vizsga nélkül beiratkozhattam a Pézmány Péter Tudományegyetemre. Fülfűres gondjaimon csak sok-sok ötlettel és főleg szívós kitartással tudtam úrrá lenni. Tanulmányteremtéséget apám szegénységi bizonyítványra és hadirokkantságra alapján kaptam. Szegény, ő csak így tudott tanulmányaimhoz hozzájárulni, talán nem is értete egészen, hogy mi történik a fiával. A ciszterke menzajja fülfűrekrét biztosított meleg ebédet, a Collegium Medicum adort olcsó szállást, és segélykérelmeket írtam mindenfelé, de a legfőbb pénzforrásom mégis magánjátulmányok vállalása volt. Továbbra is jól tanultam, és elnyertem a Humboldt-ösztöndíjat, de Berlinbe már nem juthattam el: besoroztak nekünk a honvédség nem engedélyezte elutasításomat. 1942. május 19-én kaptam kézhez diplomámat, hazaszítem Vaskútra megmutatni szüleimnek, hogy aztán mindjárt munkába is állhassak: a svábhegyi iskolaszaktanterületben tanítottam tízfőzeteg gyerekeket. Ideális munkahely volt ez számomra, jó fizetéssel, és a főváros kínálta kulturális lehetőségeket is kihasználhattam, sokat jártam színházba, főleg az operába. De sajnos fél évig sem tartott ez a helyzet, mert októberben be kellett vonulnom katonának, Míramaroszigetere szolt a belső parancs. Háborús élményeimet itt nem ismételtem el, hiszen egy részüket éppen most közlíte a *Bajai Hompolgár* 1992. decemberi száma. Az amerikai, majd francia fogságot követően hamis papírokkal, egy fülér nélkül érkeztem haza. Útközben német néven márt Komáromonál leszedtek a vonatról. A kihallgatások félnaponként ismétlődtek, mígsem túróképességem határára elvezőtettem az idegrendszertem feletti uralmát, és talán így menekülhettem meg. Baját elérve egy pakli cigarettapapírral egy halász hozott át csónakjával a Dunán.

Tíz évvel az érettségim után, 1947-ben kerültem vissza újra Bajára, ahol egykori iskolám, a III. Béla Gimnázium tanára lettem. Az első évben civil tanárként még a cisztereknél voltam, 1948-tól pedig az államosított gimnáziumban folytattam a munkámat. A tanítás mellett sok irodalmi és zenei előadást szerveztem a városban és környékén. Feladatomból többek között a tanulószoba-rendszer kiépítése is. De ennél is fontosabb feladatot jelentett számomra az, hogy a román, szlovák és szerb-horvát középfokú nemzetiségi oktatás beindulását követően 1956 szeptemberétől megkezdődhetett Bajám – kezdetben a III. Béla Gimnázium tagozataiként – a középfokú német nyelvű nemzetiségi oktatás is. Szinte a semmiből kellett létrehozni az 1960-ban önállóvá vált 4 osztályos német nyelvű gimnáziumot, amelynek 1973-ig voltam igazgatója. Csak érdekességként említem meg, hogy ha rajtam másolt volna, akkor Goethe, Lessing vagy Schiller nevét viseli ma ez a gimnázium... Az ország legjobb iskolái között tartották számon, amit statisztikailag is alátámaszt az a tény, hogy az első 10 évben az érettségizett hallgatók 73%-a folytatta tanulmányait egyetemeken vagy főiskolákon. Amíg vezetője voltam a Franckel gimnáziumnak, még nyáron sem voltam szabadságon, mert háromhetes cserélődéseket szerveztem tanulóinknak és hasonló korú NDK-s gyerekeknek. A nyelvi ismeretek fejlesztését különösen szorgálták az így létrejött levelező kapcsolatok, amelyek közül több is házassággal végződött. 17 éven keresztül harcoltam egy önálló épületért, hogy elköltözhesünk a III. Béla Gimnáziumból. Az 1975-re felépült új iskola pénzügyi és tervezési előkészítését még én intéztem, de a munka eredményét már nem élvezhettem. Állami és pártjajása indult ellenem 1973-ban, amelynek eredményeként a balatonfűredi szivőkörházban költöztem ki. Végül agyongyöngyöszerezett állapotban Budapestre szállították, és a miniszteriumban aláírtatták velem nyugdíjazási kérelmemet. Az ellem elnyújtott törvénytelenségek és embertelenségek sorozatát 117 oldalon foglaltam össze *Nyírszatók ablakok* címmel, talán egyszer érdekes kor- és körtörténeti dokumentumként szolgáltathat... Nyugdíjomat kényserfűlésem után jobb ötlet híján csirkefarmot létesítettem, hogy lekövessem energiámat. Néhány hónap elteltével azonban megfogalmazódott bennem a döntés: a bazi népművészet meg feltehető kultúrkincsét kell megmenteni és összegyűjteni – ez adhat újabb értelmet életemnek! Felsőközvetítő Katymárig, Gyulától Újpeéterig jártuk be

Dr. Schwalm Pál (1918-2001)

feleségemmel az országot, merthogy ezt a munkát közösen végeztük. Könyveim zöme külföldön, Németországban jelent meg. Ahogy egészségi állapotom engedte, ma is eljárak haránt találokokra éppúgy, mint tudományos előadások tartására. Terveim közt szerepel egy újabb könyvsorozat megjelenítése – valószínűleg erre is külföldön kerül sor, de a 20. kötetemet saját költészeim Baján jelentetem meg, elmondva benne a német nemzetiségi politikával kapcsolatos gondolataimat. Ami pedig a mindennapok valóságát illeti: a dialektusok már csak a legidősebbek beszélik, az iskolákban a német nyelvi képzés sajnos az idegennyelv-órástól jellegével történik. Ha így marad minden, akkor 20 éven belül teljesen eltűnnek a különböző dialektusok. Az identitásukat és a néphagyományok megőrzésében nagy szerepük lehetne a kulturális egyesületeknek is. Feleségemmel együtt 2 évvel ezelőt sokat fűradtunk a „Bácska Német Kulturális Egyesület” létrehozására, amely végül is létrejött. Sajnálom, hogy terveim nem valósulhattak meg. Mint ahogy azt is sajnálom, hogy harcaim során tőcséim másokot is megsejtettek.”

Pál bácsinak további tervei megvalósításához alkotó kedvet és jó egészséget kívánunk, a kerek évförűlőhöz pedig tisztelettel gratulálunk!

Utószó helyett: 1. 1991. február 8-ai keltező levelében *Anarászfűly Bertalan* művelődési és közoktatási miniszter Dr. Schwalm Pálnak többek között a következőket írta: „...megállapította, hogy *Önt törvénytelen és embertelen intézkedések során és nyomán méltánytalanságok és igazságtalanságok érték. Mindezerő – a Kormány nevében is megkövetjük*”. 2. 1992. augusztus 19-án Göncz Árpád, a Magyar Köztársaság Elnöke „példamutató életútja elismeréseként” – átnyújtotta Dr. Schwalm Pálnak a Magyar Köztársasági Érdemrend Kiskeresztjét.

Schmidt Antal

Eredeti megjelenés: Bajai Hompolgár, 1993/1. szám, 4-6.

A bajai bunyevácokról

Örömmel olvastam, hogy a *Bajai Honpolgár* című folyóirat szerkesztőségének céljai között szerepel a nemzetiségekről szóló tudósítás is. Természetes dolognak tartom ezt hazánkban, hisz ebben a régióban nincsen olyan település, ahol ez ismeretlen fogalom lenne, sőt több száz éve él együtt – ma többségében – magyarokkal (őslakos és ideteleptelt) a német, bunyevác, sokác, rác, szerb... lakosság. Már rég megbékélték egymással. Így van ez Baja városában is. Ez a Sugovica-parti város a magyarországi bunyevácok fellegvár, mint ahogy a déli szomszédainknál az ottani a bunyevácoknál Subotica [*Szabadka – a szerb.*]. Baján ma is népes számban élnek bunyevác-horvátok városzerte. Igazi központjuk mégis az Alsóváros. Többségüket a Szállás- és Hornokváros, illetve Bajaszentiván (Vancaga) városrészen találjuk. Amikor a bajai bunyevácokról beszélünk, nem szabad figyelmen kívül hagyunk a környékbeli falvak bunyevác lakosságának szokásait sem, mert nagyfokú hasonlóságot mutatnak a bajaiakéval, és természetesen ez fordítva is érvényes. Népi kultúrájuk a sokszínűség jellemző. Szeretik a zenét, táncot és az ékszereket. Az eleven érzelmi élet és a vallásosság családai életüket is átjárja. 1910-től évenként megrendezik a hagyományos farsangi népiünnepélyeket, a „Veliko Prelót”. Őseik többször érkezte mintegy háromszáz évvel ezelőtt kezdtek el új hazájukban a tőfőrmelők, termelő munkájukat. Bajára főleg Alsó-Tuzla vidékéről jöttek, de hogy hercegök is az szép számban lehettek közöttük, arra a „bunyevác” névből következtethetünk, mely gyűjtőneve az összes bevándorolt Bács megyei és Pest megyei katolikus illirieknek. Azóta nagyot változott a világ: 1987-ben az érdekeltek teleteltek országára, így Baján is megemlékeztek a letelepedés 300. évfordulójáról, melynek során mindenütt kétnyelvű emléktáblákat avattak. Baján e táblát az országosn elnöként felavatott Bunyevác tájház falára helyezték (Bajaszentiván, Pandúr u. 51.). A közelmúltban ottjártunkon már nem volt a falon. Ki tudja, hol lehet? A szláv eredet, és a települések ősi nevei (Baja, Bikiđ...) a történelmi folyamatosságról tanúskodnak. Ugyancsak adatokat szolgáltatnak a lakosság összetételéről a különböző hazai és nemzetközi nyomatásban megjelent kiadványok, összehíráók, dézsmalajstromok, anyakönyvek, adókönyvek, iskolai nap-

lók, a templomi nyelvhasználat (sokszor a papok nevei is jelzik a hívők nemzeti hovatartozását), temetői fejkék is. A jelent ismerjük! Azt a kort éljük, amikor a jelen gyermekei minden tekintetben látni és értelmezni akarják a múlt hagyatékát. Az örökösök joggal kíváncsiak eleik életére, értékeire, kincsére. Ilyen értékek tekintetében az alábbi gondolataimat is a győkekről. Sajnálom, hogy terjedelmi korlátok miatt nem terekedhetem teljességre.

Ezúttal „csak” a bunyevácokról kívánok szólni (kiemelten a bajaiakról). Kik is hát a dél-szlávok és ezen belül a bunyevácok? Hazánkban bunyevácok legnagyobb számban Baja-Bácsalmás városokban és környékén, a déli határ mentén mintegy 10 településen élnek. A létszámukról most sincsenek a tényleges helyzetnek megfelelően megbízható adatok. Összete olai vannak. Nem egy népszámlálás nemzetiségi szempontból kedvezőtlen politikai légkörben zajlott le (1941, 1949). A kedvezőtlen politikai megítélés-től félve nem voltak őszinték a bevallások. Nincsen olyan forrás azonban, amely mindent megbízhatóan ellenőrizni lehetne. Nem keveset tudunk a bunyevácokról, de korántsem elégségesek az ismeretek, kevés a róluk szóló tudományos munka. E téjon egykoron természetes dolog volt, hogy a környezeti nyelvet, vagyis egymás nyelvével többségében beszéltek, az iskolában tanulták. A köznevelődésről nem is szólva. A bunyevácokat – a régi oklevelek, iratok hol szlávoknak, hol dalmatáknak, hol illirieknek emlegetik – (napj szöhasználatban még „délslávoként”, „kath. rászéként”, illetve „katolikus szerbként” is). [...]

A hitelességre törekvő kutató számára ma már bizonyított tény, hogy a bunyevácok a horvát etnikum részét alkotják. Ők jövevények, akik a történelem különböző periódusaiban jöttek ide, az őslakosság egy szük rétegére teleptültek. A délszláv többségű területről a törökök előretörésének mértéke szerint többszöri átköltözéssel érkeztek jelenlegi lakóhelyükre. Ezek a néposzoptok rendkívül tragikus, szenvedésektől telj történelmi út során érkeztek Magyarországra. A nagy délszláv népmozgalmat fejezte be a mintegy háromszáz és néhány évvel ezelőtti szervezett utolsó letelepedés. Az 1687-es, Markovics és Vidákovics hadvezérek által szervezett letelepedéssel szinte egy időben érkeztek a Szegeđ-Szabadka-Baja háromszögbe a

„*Szent-Ferenciek gyöngyösi krónikája*” szerint azok a bunyevácok is, akiket 18 Boszniai ferences rendi szerzetes kísért *Szárvevics Antal* vezetésével. Mindkét csoportban a katolikusok mellett jelentős számban voltak muzulmánok, pravoszlávok, akik időközben átkeresztelkedtek, mint pl. Vidákovics kapitány is a katolikus hitre tért át.

Abban a kérdésben, hogy a bunyevácok honnan erednek, és pontosan mikor költöztek jelenlegi területükre, eltérnek a vélemények. Kutatásaim alapján annyit leírhatok, hogy a korábbi évszázadokban az eredetmagyarázatok nemcsak a tudomány akkori állása szerint változtak, hanem megfogalmazásukban szerepet játszott az adott kor politikai-ideológiai látványa is. A skála a paternalista és az ellenes magyarázatok között húzódik. Utóbbi nem egyszer a nacionalista előítéletek forrása. A jugoszláv szakkiradalom többségében az az álláspont dominál, hogy a bunyevácok a közelekedés ellenében nem a Buna folyó környékéről származnak. Onnan is jöttek, de még a bunyevác népnév eredetéről is viták folynak. Eredetileg a Svilajagegytel északra a Dinári-hegység mentén elterülő vidéket látkák, akik a nyugat-hercegovinai típusú „tj-sto” dialektus „j-zo” nyelvjárást beszélik, és latin betűkkel írják. Ez lényegében megögezik a horvát szerb irodalmi állapotait. Letelepedésük időpontja és történelmi körülményei mai etnikai jellemzőikben, így nyelvük jelenlegi állapotában is tükröződnek.

A „délsláv” fogalmat sohan helytelenül a nyelvre is vonatkoztatják. Ilyen nyelv nincs. A politikai eredetű szóhasználat (gyűjtőnév) tulajdonképpen három népet: a horvátot, szerbet és szlovént, ezeken belül pedig számos kisebb népet takar. Az 1960-ban kiadott *Új Magyar Lexikon* nem vette figyelembe a bunyevácokkal kapcsolatos – az anyaországban megjelent – újabb etnográfiai és lingvisztikai kutatásokkal alátámasztott szakmunkákat és megállapításokat. Az új jövevények elhelyezkedése a Duna mentén különféle gazdasági és társadalmi feltételekhez kötődött, különösen a török fenahatóság ideje alatt. Kutatók által bizonyított, hogy az ország török megszállása előtt és alatt is voltak már ezen a területen délszlávok. Bosznia és Hercegovina 1463-ban történt összeomlása után ferencesek vezetésével menekültek ide tömegesen „délslávok”. Ezek között volt horvát, szerb, macedón,

cmagoric, dalmát... – így bunyevác és sokác is –, akik többségükben a végvárokban és környékükön települtek le, hazánk déli részén. A bunyevácokat hazai források közé élevezése alatt említik, nem tesznek különbséget az egyes délszláv népcsoportok élevezése között. Er is nehezíti a mai kutatók munkáját. „Rendkívül szívósan tartja magát az a nézet, hogy Baján a ferences barátoknak már a 13. században monostora állt. Létezett állítólag egy olyan oklevél, amelyben „Francavilla alias Baja” néven szerepel egy kolostor. Az 1570-ben Baján (náhije-székely) összeírt 34 „keresztény délszláv” háztartás egyikeként 5 magyar anyaförintet és 56 magyar ezüstdírt fizetett. Az 1578. évi részletes defter két török és két délszláv népcsoportot sorol fel. A bajai keresztény délszlávok csökkenéséről is említést tesznek. P. Unibernardin szerint az első bunyevác plébánia hullámban érkezve telepedtek meg, s az 1683 (Bécs sikertelen ostroma) után megindult török alóli felszabadító háború után is nagy számban maradtak itt, most más mint a császári-királyi végvidékvédés határai. Történelmi tény, hogy a török hódoltság alatt Baját Szabadfalva és Zomborral együtt, mint rác várost említik mind a császári-királyi tudósítások, mind a török útleírók. Baján török tisztek alatt rác katonaság őrizte a palánkot (török vár és falca megerősített városka), majd a török elvonulása után osztrák-magyar szolgálatba szegődtek, és császári tisztek alatt szolgáltak (1690-1695 között vajdasági székhely volt Baja, Jovan Monastery szerb származású tábormegvezetője alatt. Amikor a katonai végvidéket délebbre helyezték (Határvidék), a szerbek egy része katonai szolgálatban maradván – Sajnovics kapitányuk vezetésével – új szolgálati helyére vonult.

A bécsi egyházi összeírás szerint (egysek szerint az első 1669-ben volt, mások szerint, és ez maradt fenn: 1702-ben) a

Marin belgrádi katolikus püspök bérmálási körútjához kapcsolódik. 1676-ban a császári katolikus rác jobbágyok (nem egyedi eset) levélben panaszkodnak a fileiki katonák zsarolása miatt. 1686. október 20-án körül került Baja a császári hadsereg birtokába. Ettől kezdve új világ megalapozása kezdődött a visszafoglalt területen. A későbbiekben különböző okoknál fogva (Rákóczi szabadságharc és más bajok) a bunyevác lakosság állandó hullámszával találkozhattunk: település, menekülés, elköltözés, visszatelepítés... 1690-től kezdve a törökök elleni harcban kitűnnek közül nem kevés bunyevác nemesi rangra tesz szert. *Antonovity Iván* kalocsi püspök 1719-ben a Duna-Tisza közén már 44 települést sorolt fel, ahol bunyevác, illetve sokác parókia (fűre) volt. Feltehetőleg, hogy az 1726-ban Baja és Pandúr között álló érseki sörházban a megőrzött Beja városához kitérdő délszláv tanúk vallatásán megjelentek nevében a Baracsamin (Baracska), Borotyamin (Borota), Bikitjumin (Bikity) helységnevek jelennek. S ezek, ha vallásukról nem is esett szó, valószínűleg katolikus bunyevácok lehet-

tek, mert a felsorolt helyeken egyházi tevékenység zúdult. A bécsei bunyevácok történelmében három időszak különböztethető meg: az első az új hazában az első lépésektől és összetűzésektől a XVIII. századig tart, a másodikban településeik őrziként és védőként tüntették ki magukat a XIX. század közepéig. A harmadik időszak pedig, melyben az újjászerveződés erőfeszítései, harcrai és eredményei a jellemzők, egészen a 20. század közepéig. A legújabb korszak pedig társadalmi változásokkal van tele. Néprajzi hagyományaink [az egykori] jugoszláv államok egyes vidékeihez kapcsolódnak, elsősorban a szomszédos Vajdaság népi kultúrájához, de sok ősi anyagot is tartalmaznak, melyek többé-kevésbé megegyeznek a hercegovinai, tengeremelléki és alpesi népek néprajzi hagyományával. A magukkal hozott és évszázadokon át megőrzött kultúra a más népekkel, nemzetiségekkel való egyesülés fényében formálódott, gazdagodott.

Dr. Lovas György

Eredeti megjelenés:

Bajai Honpolgár, 1990/3. szám 1-3.

Hová lettek a szerbek Bajáról?

bajai szerbységnek három temploma és két temetője volt, s mint esperesi székhelyhez 12 község szerb parókijára és egy monostor (Bátmonostor) tartozott hozzá. (Erdő részletes kimutatás maradt fenn.) A római katolikus kalocsi érsekség raktárában a legkorábbi egyházi összeíró írat (Cannonica visitationis) 1731-ből való, s ez említi, hogy Baján igen nagy számban élnek a görögkeleti vallású szerbek. Ámbár ortodox vallásuk, sajátos (déli) szokásaik és erős nemzetzettségű összetartozást és nemzeti identitást megőrző tényező volt, számuk mégis egyre fogyott. Mind több lett a vegyes házasság (katolikus magyarokkal-svábokkal), mind többen beszélték odahaza magyarul. A fiataloknak csak az elemi iskola volt szerb anyanyelvű, a középsikolában (1690-1695 között vajdasági székhely) magyar nyelven tanultak, csak a hittant oktatták anyanyelven. Elvitathatatlan az ortodox papáknak nemzetzetud-ápoló és fenntartó szerepe az istentiszteletek (liturgia) és szertartások, valamint anyanyelvű prédikációk tartásával. A Rákóczi-mozgalmak (kuruc-labanc háború) is nagy pusztítást okoztak a bajai szerbek között, s egyik templomuk és apácázárdájuk is végleg elpusztult.

Az 1848-49. évi magyar polgári forradalom és szabadságharc után a győztes Habsburg császári hatalom a délvidéken ismét létrehozta a Szerb Vajdaság és Temesi Bánságot, kivonván a magyar közigazgatás alól, közvetlenül az udvari kamarának alárendelve. Ebből Baja is beletartozott. Azonban akkor is a német nyelv volt a hivatalos. Csakhamar megszűnt a Vajdaság is. Békés egymás mellett élés alakult ki városunkban a magyarság (melybe a svábság és bunyeváciaság lassanként asszimilálódott, és csak a családneve utalt a származásra) és a szerbesség között. A város minden rendezvényére (a főispáni beiktatásoktól kezdve a szoboravatásig, virosi köz-és díszgyűlésekig) meghívták a bajai görögkeleti egyházközség képviselőit, ugyanígy a helyi római katolikusok is templomszenteléseikre, nagyobb egyházi ünnepükre, körmeneteikre. Az ortodox miséken, ünnepélyes alkalmakkor a város képviselte magát.

Mind az állami (elemi és polgári iskola, fű és leány kereskedelmi felsőbb iskolák) mind az egyházi (ciszterci gimnázium, zsidó elemi és polgári) iskolák igazgatói tanfői-tanfői státusba sorolták a mindenkori görögkeleti plébánost mint hitoktatót,

a diákokat kötelezték a vallásórákon és szentmiséken való részvételre, s a pópától féltékenként beszámolót kértek a tanulóról, az általa adott érdemjegyet pedig beírták annak iskolai bizonyítványába. (Hagyomány volt pl. az is, hogy minden év ortodox vízkeresztjének napján a pápa megszentelte a városházát.) A hivatalos levelezés a helyi civil hatósággal és az iskolákkal magyar nyelven, az egyházi hatósággal (zombori, majd a II. világháború után a mohácsi esperességgel, az újvidéki, majd a II. világháború után a budai püspökséggel) szerb nyelven történt. Anyanyelvi volt a tanítás is az egyházközségi elemi iskolában 1921-ig, az iskola megszűnéséig. Baja és a bajai háromszög (mint az egykori szerb Vajdaság részei) 1918-1921 között a Szerb-Horvát-Szlóven Királysághoz tartozott. *(Ez ebben a formában nem pontos: a terület valóban szerb megszállás és közigazgatás alatt állt, de a trianoni békeszerződés a területet Magyarországnak ítélte, csak ennek 1921-ig nem sikerült érvényre szerezni – a szerk. megjegyzése)*

A szerbek kivonulása [...] után megszűnt a bajai görögkeleti szerb plébánia ősszlávja, miután plébános, *Grigorijevics Mihail Kujara* távozott, s „bezárt” az egyházközségi elemi iskola is. Az egyházközségi választmány még jó ideig működött, majd csak a gondnok képviselte az egyházközséget. A bajai egyházközség flihája lett a hercegszántónak. Miután 1983 óta nekik sincs helyben lakó plébánosok (a mohácsi fésperes látja el a lelkesítő teendőket), ezért Baját a medinai plébános (jelenleg ráckevei) látja el, évente 3-6 misét mondva és a vodicai búcsút tartva. A hagyományos bajai szerb-magyar békés egymás mellett élnékek megfelelően 1981-től a katolikus templomokba egy héttel az ortodox templomban tartandó mise előtt (vasárnap) hirdetik, hogy a következő vasárnapon (délpont, óra) a görögkeleti szerb templomban szentmise lesz. Nemcsak a vegyes házasságban élő híveink családtagjai, de sok római katolikus hívő is ajátosan vesz részt szentmiséinken. Az elmúlt években a grábfői templombúcsúra külön autóbussz is tudunk indítani híveink részére. A második világháború után napjainkig öt alkalommal volt esküvő, temetés évente 1-3 esetben. Sajnos keresztelő csak az 1981-82-es években volt három esetben.

Egy kis statisztika: 1891 és 1991 évek [adattal hasonlítjuk össze]. 1891-ben (az egyházi statisztikai pontos összeírás alapján) a bacsáni püspökség zombori fésperességéhez tartozó paróchiának (filiái: Szentistván, Szereme, Vaslók, Bátmonos-

Papa Jovanović: A szerbek vándorlása (1896)

tor) két temploma (Szv. Nikolajevszkaja, Svz. Blagoveszenszka, azaz Szt. Miklós és Gyűmölcsoltó Boldogasszony temploma) van, melyek jó állapotban vannak, plébános *Dimitrije Laszty Jerej*, végzős teológusa pedig *Lazar Bogdanovity* [volt]. A hívők összlétszáma 372 (ebből 195 férfi, 177 nő). A szerb családi házak (broj domova pravoslavnih) száma 90. A plébánia 1868 óta VI. osztályának van minősítve. Hitoktatók száma: 1. Paplak (plébánia): 1. A hívők a kírás (rescriptio) alapján fizetik papjukat. Az egyház 28 hold földdel rendelkezik. Az egyházközség elnöke *Mihail Szabovjevity*. (Nincs említve, hogy az egyházközség egy temetővel rendelkezik, a másik temetőt 1856-ban felszámolták.)

1991-ben az egyházközségnek egy temploma (Szv. Nikola) van, a második templom 1972-ben el lett adva az államnak (ma káptalanterem hangversenyek céljára), míg a harmadik templom, a Szt. György-templom a Rákóczi-háborúk alatt végleg elpusztult. (Helye a leírások alapján ez ideig nem volt azonosítható.) A plébániáival, a kántortartató háza, az elemi iskola épülete, az egyházközségi (egy emeletes) alapítványi háza (barna paplak), a 28 hold föld az 1950-es években államosítva lett. A temető (amelynél *Vitya Katicay rođj Szokolovity* alapítványából 1905-ben a Szent György-kápolna épült) eladásra és felszámolásra került 1982-ben (noha oda még 1981-ben is temettek), a kápolna kirabolva, romos állapotban van. (A megmaradt temetőrészt 1991 szeptemberében rendezésre került, a kápolna műemléki restaurációs tervet elkészítették.) A hitoktatás [...] az 1960-as évekre megszűnt. A hívek száma a Hercegszántóról betelepültekkel a 40-es lélekszám-

körül stagnál. Sajnos olyan család, ahol az apa és anya is görögkeleti vallású, nincs egy sem, mind vegyes házasságban élnek, ottthon magyarul beszélnek, szerb szót csak a templomban és a rádióban, televízióban hallanak. A nagytemplom műemléki feltöltése miatt (csaknem teljes földmészérel) az évben liturgiát sem hallhatnak. A kápolnát az önkormányzattal jó, e sorok írója tagja az önkormányzat egyháziügyi albizottságának, mint az egyházközség megbízott gondnok. Ugyancsak szoros kapcsolattartás van a műemléki felügyelőség bajai kirendeltségével is, a templom tetőszerkezetének feltöltése után sorra fog kerülni a teljes külső restaurálás (festés). Magas szinten tartott ünnepi ülésre került sor 1990-ben a Velika Seoba Sra 300 éves évfordulóján, ahol e sorok írója a bajai szerbés történetét ismertette többek között (*Baja város szerb műveltségéről* a készülő könyvének vázlatá alapján), majd szeptember hónapban *Vujcsics Sztóján* akadémikus úr buzdoklására folytatn a templomkerben leleplezésre került Baja város szülőitének, *Joakim Vityaynak* a mellszobrá szép ünnepség keretében. Sajnos a másik szülőitnek, *Bogoboj Atanakovíc* szobrának leleplezése – mely ez évre volt tervezve – az ismert sajnálatos közpolitikai események miatt egyelőre elmaradt. *(Ebben az időben robbant ki a Jugoszlávia felbomlásához vezető dézsláv polgárháború, amely a szerb-magyar viszonyt egy időre fesztülte tette. Időközben Atanakovíc szobra is elkészült. – a szerk. megjegyzése.)* [...]

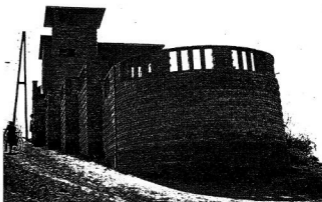
Dr. Lovas György

Eredeti megjelenés:
Bajai Honpolgár, 1992 / 3. 9-10. o.

Miskolczi Ferenc 95 éves

Gyarió az ember. Könnyen felejt. Nagy felbuzdulások. Majd holnap, majd más-kor. Van fontosabb. Talán holnap, talán a jövő héten. S akkor egy este felhívják telefonon. Idén lesz *Miskolczi Ferenc* kilencvenöt éves. Mikor is látogattam meg? Talán két éve, talán másfél? Pedig tudtam, hogy várja a jó szót. A csendes emberek csak keveset várnak, de többet érdemelnek. *Dr. Aszalós Imre* írta *Nagy Ivánról* „...Adósnak érezzük magunkat, mert Te, aki oly gazdag örökséget hagytál ránk, csak alamizsnában részesültél...” Talán ’90 őszén lehetett, amikor belelappoztam a sokat emlegetett spanyolországi naplóba, melyet az *Artúr* folyóirat második számában, 1991 áprilisában közölt. Kedves Feri bácsi, emlékszik még azokra a januári délelőttiekre 1991-ben, amikor *Gyulavári Jáska* barátommal felkerestük, hogy a Napló okán kutakodjunk? Egy alkalommal tengerentúlról jött vendégeket várt. Valósággal vibrált a levegő, ahogy a sok évs történetéről mesélt. Varrakozatosan szép délelőtt volt. Én akkor ezt leírtam. Magamnak. Személyes dolognak tartottam. Kedves Feri bácsi, a jó Isten éltesse még nagyon sokáig, és kérem, fogadja el, satúságaival együtt, ezt az akkori írást születésnapjára köszöntéstül.

*Nagy András*nak, Baja hajdanvolt neves főmérnökének a várost bemutató írásában olvashom: *„Így fekszik hát Baja az Óbudana partjának kiálló peremén a mai Dunától mintegy 2 km távolságban. A régebben Sugovicának nevezett Kamarásudana-ág merész ível hanyarodik a Dunáról a város alá, a Dunával való víz összeköttetést biztosítja.”* Itt csodálkozok rá a Sugovicára, a neves lokálpatrióta építész által elkeresztelt „bácaikat Szt. tés” mögött. Parti utcában magasodó Bagolyvár. Csöndes nyugalomban él itt feleségével, Donka névvel a kilencvenkét esztendőes Miskolczi Ferenc festőművész. Kétszáz januári délelőtt. A műterem Dunántúltra néző ablakából most csak sejteni az illető tájat. Csend és nyugalom. Az oly mozgalmak, mindig munkálkodó évek után a távolított megszépsítő idő pihentető órái. Vendéglátó órák... Vácott született a múlt század utolsó esztendejében, de élete minden százával Bajához kötődik. A négy Miskolczi-fű közül harmadikként születő Ferenc 1933-ban telepedett meg végképp Baján. 1935-ben beferezte a Bagolyvár építést – nevére a benne tanuló bagolyokról kapta. Előtte azonban

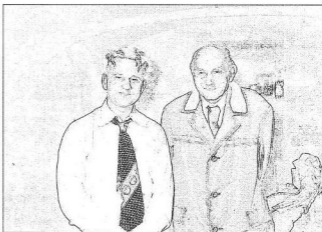

A Bagolyvár évtizedekkel ezelőtt

Európában... 1923-ban László öccsével Münchenben, 1925-ben Spanyolországban Dezső bátyja segítségével, 1929-ben pedig Olaszországban Baja város ösztöndíjával. Itthon rajztanári állást vállal, fíradhatatlannul dolgozik. László öccsével és ugyancsak építész *Gulyás Padányi Jenő*vel háromuk közös munkája a Déri kert-béli monumentális Hősök emléke. Ő készíti a Sugovica új torkolatánál, Nagy András terve alapján épült rondella belsejében a Tűr István-domborművet. Múltatlanul kevés szó esik jelentős egyházművészeti alkotásáról, a kiscsévolyi templom freskóiról, a szentély és a két mellékoltsár falképzeiről. *Medgyessy Ferenc* mintázza Jekly András bronzszobrát, Miskolczi Ferenc a földgömb-posztameust; és így születik meg egy jelképtérkép alkotás, mely talán, egyszer újra méltó környezetre lel. Kétszáz, januári, vendéglátó délelőtt. A nagy, Dunántúltra néző sblakon át csak sejteni a Sugovicát. Fényképeket, fiatalkori rajzokat, akvarelleket nézegetünk. Lappozgatjuk a „spanyolországi naplót”. Megbarunkult, türedezett szűlő emlékek telepednek mellénk. Szűlők, testvérek, barátok. Ott, a királyfi. „Dezső bátyám”, „Laci öcsém”, „Mandi”, az „öcsényi menyecske”, a „Toledói vízihordó lányok”, „Az Alhambra”, s lassan a kétdős ablakon át a pannon ég kékje, az Iber-félsziget ragyogó fénye tölti be a műtermet. Régi emlékek, barátok, az inspiráló építész testvér. A nagyvívi művészpálya ígérete. Mint a mesében. A világot járt fiú szűlő kívánságra haza-

jön, leteszi a batyuját, botját a sarokba támasztja. Prospero eltörte a pálcáját, és újjáéngedi a megszabadult Ariel. Megjöv, sarokba támasztja botját, és szolgálja városát, ki őt soha többé nem engedi el. Magához kéri varázsvál. S ő boldogan szolgálja. Különös hangulati érzések telepednek rím. Jobb kézfő a nyugatra néző ablak. Ha kinétek rajta, messze száll a gondolat. München, a napsütnyes Iberia, Ócsány s a szerelmeztes Sugovica. És a baloldali ablak?... Házak, égbenyúló házak. Ráfílnék pihenni a Bagolyvárra. Bizonyára elfogják a reggeli napot. Megbarunk a hangulat. Kis ajtó nyílik a műteremből. Akkor talán kis túrolóhelyiségnek készíthetett. Most fényképek, pasztellek, akvarellek. Olajképek. Egy régi tanítóképezdei táblás fotokópiája. A falon az ajtó mögött egy üvegfülő faakasztva. Mint egy ikon az orosz porták házi oltárán. Megfálgult levél a frontról. Az első háborúból. Rajta sárguló katonafényképek, egy fenyőtoboz, megszáradt virágok. Sándor, a második Miskolczi-fű elsőnek megy el. Elmegy egészen Bukovináig... Csak a hiro tér meg. Felkerekedik az apa is, és hore onnan néhány virágot. És egy fenyőtobozt. Egy évkönyv... *„A Ciszterci Rend Bajai III. Béla – Redigimadatumának – ötvenedik – alapítása után 114. – Értésítője az 1928 – 1929. iskolai évben.”* Lappozgatom. A hatvannyolcadik oldalon. Az intézet hősi halottai. A harmintehetedik sorban: Miskolczi Sándor – műkértész – 1916. július 7. Briazza (Buk), majd egyet vissza-

pozva: Hadszolgát diákok 1918: Miskolczi Ferenc, Miskolczi László. Mint a mesében. Volt négy fiú. Elindultak a világba. Ki szerencsét, ki sorsot próbált. Egyet apjuk visszahívtak. Jött elsőre az atyai szóra. És végül egyedül maradt. Megszállottként dolgozott. Közben mentek az évek, ő nem ért rá számolni őket. S lassan ő is elmondhatta, mit Kosztolányi azon a halványuló csillagfényes hajnalon „...Ötven, / Haj, ötven éve – szívem visszadobban - / halottjaim is itt-ott, egyre többen – ” Megszállottként dolgozott. Szervezett, rendezett, képtárat és társaságot alapított. Minden kiállítás megnyitóján ott volt, sőt ha teheti ott van ma is. A végleg Baján letelepedő Miskolczi Ferenc nagy lelkesedéssel kezdte el a harmincas évek közepén egy leendő képtár alapjainak lerakását. A Déri-gyűjtemény Bajára kerülése végleg megbízul. Egy maroknyi lelkes lokálpatrióta fiatalal, mintegy csakzértis hangulatban, szilárdan eltökélt szándékuk a Képtár. Lelkes hűve és támogatja e gondolatnak Medgyessy Ferenc szobrászművész is, aki abban az időben a Jelyi-szoborral kapcsolatban gyakran megfordul a Sugovica-parti városban. És 1936-ban bekövetkezett a nagy együttállás. *Ötvennyit imre*, aki a legidősebb Miskolczi-fiú gimnáziumi iskolatársa volt, felajánlja gyűjteményének jelentős részét, 52 festményt és 12 szobrot, a szülők képtárára. A bajai Takarékpénztár igazgatósága a régi helyiségeket díjmentesen átengedi képtár és múzeum céljaira. S végül *Borbély Ferenc* polgármester pedig a Törvényhatósági Bizottságnál a legszükségesebb kiadásokra 1200 pengőt szavaztat meg, és a következő esztendőkre már a költéségyetben is szerepeltem. 1937. szeptember 11-én Miskolczi Ferencet a Városi Múzeum művészeti felügyelővé bízják meg. 1937-ben meghal Nagy

Baja két díszpolgára, Gál Zoltán és Miskolczi Ferenc sok éve
(Forrás: bagovivarvedok.hu)

István. Az özvegy 38 alkotást adományoz a Képtárnak, mely további hagyatékokkal gazdagodik. Pihenéssel nem tördelve dolgozik, csak a festés szorul háttérbe. Az alkotás. Katalógusokat lapozgatunk. Az egyik, az 1986-os Tűr István Múzeum-beli *Miskolczi Ferenc gyűjteményes kiállítás*a katalógusának belső oldalán az alábbiakat lehet olvasni: „A kiállításon szereplő művek, néhány kivétellel eltekintve, *Miskolczi Ferenc* adományaként a *Bajai Tűr István Múzeum* tulajdonában vannak.” *Néhány cím: „Őnarckép”, „János-halma”, „Libapásztor fiú”, „Toledói lépcsős utca”, „Az Alhambra”, „Legutó kiállítás”*. A városomnak adtam – mondják, mert így éreztem, hogy így kellett lennem. Volt: néhány évvel ezelőtt egy Nagy István-émlékszoba. Gondoltam, talán én is együtt láthatom a képeim egy részét egy

ilyen kis szobában. De... Küdös, januári, vendégváró délielött. A műterem nagy ablakából csak sejteni lehet a Sugovicát. Ülünk a hirtelen ránk tört csendben. Talán ugyanarra gondolunk. Ugyanarra a kis szobára, ahol az a néhány gyöngyszem felülve, méltó értékű gyöngysora lenne a Múzeumnak. Emlyivel mi, bajaink tartoznak Miskolczi Ferencnek és a minket követő bajainknak; és engedtessek meg nekünk, hogy az Alkotóval együtt örülhessünk annak, ami szép és nemes. És ne felejtjük: az élet véges.

(2014-ben a a felújított Bagovivárbán az életmű-kiállítás méltó otthonra lelt, így – ha némi kétséssel is – a művész álma valóra vált – a szerk. megjegyzése)

Bálint Attila

Eredeti megjelenés:

Bajai Honpolgár, 1994/ 2. szám 18-19.

Levél Tomiba

Tavaly múlt negyven éve, kedves Barátom, hogy összejöttünk a szegedi Dugonics téren. Ica mutatót be, s az első mondatok után kiderült, hogy Te is az én hazám szomszédságából, a nyugati végekről jöttél. A beszéd az idő tájt ismeretlen között csak csöngözve indult. A lelkek mélyén az ősfenntartás éber őszöne örködött. Talán ezért kanyarodunk oly óvatosan a latin költő témáinakhoz? Te említetted, vagy én ejtettem ki szegény Publius Naso nevét? A szerencsétlen

Ovidiusét, akit Cézár, az isteni Augustus Tomiba száműzött? A nyújas Rómából a Fekete-tenger partjaira, ahol télen a Duna is „*Jégre borul két habja fölött szeszeg szelintésként*”. A kor verselőainak tragikus életrésze nyomán jutott el a fizikus sorsú antik költőhöz. Mi inkább ösztönösen menekültünk a római aranykorba abból a világból, melynek rideg és fenyegető szűkesége kultúránktól, gondolkodásmodunktól viszolygatóan különbözött. Ovidius szegény hiába írta

a szűkta tájon, fájdalom köhögésében nemesült lélekkel legszebb verseit. Közöttük a legmagasabbra származót, a *Levél Tomiból-t*. Ott hunyt el tízévi száműzetés után a pontusi parton. Rómába Tomiból nincs visszatérés. Mikor hallottam, hogy Cézár Téged is Tomiba száműzött, nem hittem a híreknek. A telefonkézüllek józan kattanásal vágta el a második, vintathatlan tényközlés végét. Most, egy bónap után mégis azt kell mondanom, a hír hamis volt. Ha lehunyt szemem, most is látom élni,

kezsem reebártyáján fejdézem, tudom, hogy kötünk vagy. A szellemenben, melyben élünk és vagyunk. Egy napfényes őszi délutánra, egy másik Richnovszkyra emlékezem. Kollégiumi szobámban találta meg, gyűjteményedet rendezgette. Gyöngyhákszín béli kagylót nézegettel, és a fűkökat sorra húzogatta, szemléltetettel néhányat rejtetett kincseiöböl. Ségadt mészfényben alvó csigabúzák között a tenger-mély lángszfű és smaragd csodái tündökölték. A kihalt lények különös, egzotikus otthonait mutogatta magad is átalakultál. Számomra szinte érthetetlen metamorfózisra mentél át. Óvatosan, áhítattal vetted tenyeredre a lakóktól végleg elhagyott mészfizvakat. Megszokott élelénkséged egy része csak akkor tért vissza, mikor a lelet gyűjtésének idejét, körülményeit idézted meg egyszerű, de mívesen pontos mondatokban. A keskeny helyiségen a barna délután fényei osontak végig. Ünnepléses csendülte meg az ívleges szeszérnyek ezeryni rekeszét. A szoba felett a tudomány áhítata lebegett. Az egyik alapvető lelki beállítottság, mellyel a természethez a kutatónak közelednie szabad. Egy ember szerény tulajdonság hordozója. Emlékezem csapongásodra, félre szellemen vilanásaira, mikor könyvekről beszéltél, e csodálatos bírodalomról, mely a létezés ezeryni formáját tárja fel az idegen gondolatok közé szívesen behatolóknak. El bennem a négy év előtti délelőti emléke, mikor ragyogó tavaszi napon sétáltuk körül a fűteret, és Konstantinápolyról beszéltél lobogva, a Kék Mecsetről. A Sulejmany-érről, a Chora kolostor mozaikcsodáiról. Birtál a szépségben feloldódva lebegés képességével, az emberi lét egyik legnagyobb adományával. Emlékszem utolsó telefonbeszélgetésünkre, mikor hangodon áttört az aggodalom, és én meggyőzmi igyekeztem arról, hogy Cézár összevont szemöldöke még nem jelent száműzést. A titkos sügés, a lélek mély húrjain borongó sejtjelem NÉked mondott igazat. Cézárnak a sors hierogliffival frott, számunkra olvashatatlan parancsa már akkor készen állott. Róma azonban örök, felelhetetlen Barátom. És ami bennünk halhatatlan, a mi szellemi lényegünk, a hét halom körében élni fog, még akkor is, ha mi valamennyien megkapjuk Cézár Tomában szóló száműzőparancsát. Úgy írom, ahogy az antik árnyék is befejezné: ave atque vale. Szabadon téve át magyarra: Légy üdvöz, és Isten áldjon, kedves Bandikám!

Dr. Dániel József

Eredeti megjelenés:

Bajai Honpolgár, 1993/9. szám 16-17. o.

Richnovszky Andor

Ha lehetne...

*Ha lehetne
tölgy szeretnék lenni,
hatalmas lombot növeszteni,
menedéket adni és árnyat
embernek, állatnak, de főleg
a madárnak.
Tölgy szeretnék lenni,
ha lehetne.*

*Ha lehetne
patak szeretnék lenni,
tájékozva rohanni, sietni,
halakkal csemlen beszélgetni,
időt. Tízta tít lenni.
Patak szeretnék lenni,
ha lehetne.*

*Ha lehetne
nap sugar szeretnék lenni,
lágyan simogatni, melegíteni,
virágot nyitni és termést érlelni,
örömet, fényt árusítani.
Nap sugar szeretnék lenni,
ha lehetne.*

*Ha lehetne
farkas szeretnék lenni,
kiveriten, üldözve kóborolni,
meg nem alkudni, szabadnak lenni,
éberre, fázva is önmagam lenni.
Farkas szeretnék lenni,
ha lehetne.*

*Ha lehetne
csak ember szeretnék lenni,
mindig veled maradni,
kéz a kézben kóborolni erdőn,
virágos réten, egymást élve,
egymásért érezve és remélve,
szeretve, ölelve, örökre.
Csak ember szeretnék lenni,
ha lehetne.
(Baja, 1985.)*

Eredeti megjelenés:

Bajai Honpolgár, 1998/4. szám 13.

kifejező gesztusaidat. Hallom hangod, mely tagoltá élesedik, hogy hargyók rikkiott betfüvel szedje ki a gondolatot, amit kiemelni kívánsz. A vita lételemed volt, szellemen kiélested, érveidet könyörtelen logikával sorakoztattad, a rípostra villámgyors reflexióval válaszoltál. Nyilván magad sem vélted úgy később, lehigadva, hogy a Te oldaladon állt a teljes igazság. De nem is ez a lényeg. Az érték vizsgálódási módszeredben van, mellyel józan, könyörtelen élességgel fűrészszó értelem reflektorfényébe helyeztél a határból elme által kényelmes beletörődéssel elfogadott igazságokat. És tetted ezt akkor is, mikor a kritikus gondolkodó és az ermetek közé könnyen kirakták az egyenlőségjelet. Tetted ezt akkor is, amikor a konformizmus mély hallgatással fejezte ki a lélekben rejtőző felismerhetetlenné álcázott ellenállást. Tetted, mert az erkölcsi bátorság jellemen egyik meghatározó vonása volt. A viták parancsa, melynek általában középpontja voltál, rég kihamaradt. A marandó és tízes percekből az a szellem, melyet ránk hagyományoztál. Az európai fészteszt egyik végső összefoglalása a Vatikán stanzájában található. Raffaello, az isteni mester az emberi lét egyik legmagasabb formáját, a gondolkodás, a természetien eszmecsere állapotába véli felfedezni. Időben Európa itt, az antik filozófia ormaira emelkedve kezd létezni. Nem kívánunk méretet és arányt tévesztetni. De mindezt, ahol gondolkodó agyokban a vizsgálódó értelem ébred: az Athéni iskola szelleme éléd újjá. Kedves Barátom, most, mikor a hír igazságát vitatva, náskod emlé-

Egy bajai lámpagyújtogató teendői 1848-ban

Ahogy napjaink emberei egy munka elvállalása során, illetve adásvétel, bérbéradás esetén írásban rögzített szerződéseket kötnek egymással, úgy a 18-19. századi Magyarországi népe is kötött hasonló esetekben korabeli szóval kontraktust. A latin eredetű kifejezés (contractus) az említett időszakban szerződést, egyezséget, költést, kötelező levelet jelentett.

A kontraktusoknak három fajtája különíthető el aszerint, hogy a lejegyzett egyezséget ki kívül kötötte: 1. Földesurak jobbágyokkal, alkalmazottaikkal vagy egy külső vállalkozó személlyel, 2. Falusi, mezővárosi közösségek saját alkalmazottaikkal, vállalkozó személyekkel vagy más közösségekkel, 3. Magán személyek egymás között.

Az alábbiakban egy 19. század közepi bajai kontraktust közlünk betűhíven, melyet 1847. december 15-én a tanácslelési jegyző-könyvbe is beírták a nótárius. Akkor tárgyalta ugyanis a városvezetés a következő év elején esedékes közvilágítás üzemeltetésének negyedéves bérbéradását. Az előre kiírt pályázatra Fazekas Ferenc és Scherk István jelentkezett. A munkát végül az „árlejtés” során kevesebb fizetésért civilulál Scherk bádogos nyerte el. A szóban forgó szerződést azért sem hasonlatlan közölni, mert a magyar néprajzudomány a világítás terén elsősorban csak a falusi közösségek felé irányította figyelmét.

A szerződésből kiderül, hogy a lámpagyújtogatónak holdtöréket, illetve előtte 5, és utána 2 nap nem kellett a város megvilágosítására, mert megtette ezt a természet. A többi napokon azonban szigorúan minden este meg kellett gyújtani a kerek, harang alakú lámpákat.

Scherk Istvácnak feladatai közé tartozott a lámpák tisztán tartása, jó minőségű olajjal és lámpabéllel való ellátása. A rábízott világítótestek használatból eredő hibákat önrépből kellett kijavítani, vagy a használhatatlank helyett újakat készítenie, de a rundaalrozcok okozta sérüléseikért anyagilag nem felelt.

Lássuk tehát a munkaszerveződést:

Szerződés

Melly egy részről Szabados Baja Várossa Tanácsa és Községe- más részről Scherk István között Baja Várossa utczáinak kivilágítása eránt – mai alól frott napon tartott nyilvános árlejtés után kötöttet a következőképpen:

Iszór Magára vállalja Scherk István Szabados Baja Várossának utcait melyek kerek idomu harang forma lámpákkal ellátva vannak vagy ezenül ellátattni fognak 1848ik évi Január első napjától – ugyan ez évi April hó utolsó napjág kintarolog – az az s' negy hónap eltelte alatt minden éjfel saját olajjal megvilágosítani – kivéven minden hónapban 8 napot a' melyekben jelesen 5 éjszaka holdtöré előtt – holdtöré estején egy, – és 2 éjszaka holdtöré után a' lámpákat megvilágosítani nem köteleztetik – köteles egy úttal a' melyekben nem csak az ide megkivántató olajt kszolgálatatni, hanem valamint az gyújtáshoz, s' a' vállalat tökéletes sikerestéséhez szükséges eszközöket meg szerevni, – ugy minden az ide megkivántató szolgálatot saját embereitől megtenni és megietetni.

2or Köteles a' vállalkozó a' lámpákat mindenkor tisztán s' oly állapotban tartani, hogy a' világítás leg kisebb akadályra ne szolgájon s' oda jó és elegendő mennyiségű olajt adni, azokat belől ellátni.

3or Tartozik minden este a' lámpákat kötőntő napokon kívül mihelyest beseténdik mulhatand meggyújtani, – s' hogy a' kötelezésének – pontosan megfelelhessen – több embert tartani kik minden felé működővén az egész város egy időben kivilágítva lenni szemléstessék a' lámpákba pedig arany olajt és belet aint, hogy a' beseténdés örökdítől világos hajnalig éjgjenek.

4er Ha valamely lámpás történetből más által eltörétnék, ezé a' vállalkozó megfellel nem tartozik, ha pedig saját maga vagy pedig embereit által bár mily módon törétnék ell: helyre állítani köteles, ha azonban pajtkosság vagy más tudva nem lévő ok miatt törtétnék há, ez azonnal a' világításra felügyellő kapitány úrnak

megjelenteni, és ennek intézkedését elvállalni köteles a' vállalkozó.

5ör Ha valamely lámpást meg nem gyújtand azon a' napon melyekben éjgrie kellett, – a' vagy a' mécs kevés – rossz olaj vagy bély vagy bár mi ok miatt is időnk előtte elahadnék minden ilyen lámpástól 10 pengő frt a város pénztárába büntetésül fizetni tartozand és a' büntetést díj haszonbéri fizetéséből azonnal tartozandó léssen, a' világítás rendes volta tekintetéből kötelezésében fog allani a' vállalkozónak, hogy a' lámpákat gyakran megvizsgálja, és megvizsgálásra jól éjgnek e' és ha valamelyiket rosszul éjgi vagy kialudni tapasztalná azt megigazítani olajjal ellátni és azonnal meggyújtani.

6or Mind ezen előbbeni pontokban meg szabott terhek, és kötelezések jelesen minden bár mily idomu lámpának kivilágításáért s' gyújtásáért egy szoval olajból, szükséges szolgálatért fizetni fog Baja Várossa a' honi pénz tárból (minden hónap végével teendő szám adás után a' havi menyiségben) négy hónapra pengő tizen egy forintot, – lámpák számához s' mennyiségéhez képest pedig kiszámítva az egész 4. havi illetőségét.

7er Köteles a' vállalkozó kötelezésében pontosan éjlni s' eleget tenni – ha eleget nem tenné vagy nem rakabna azon esetre fon tartja magának Baja várossa saját hatalmával az utcák kivilágosításá dírt bárbe verő vállalkozó hárra újra árlejtésen kiadni és ezen szerződésben meghatározott bérenek postlásdít vállalkozó rövid szóbelten 1832/6. 20. s' 1840: 11ik Törvényczik értelmében egy panasra szabad tetszés szerint választandó Biró előtt megvenni – minden törvényes orvoslatoktól a' vállalkozó lemond.

8or Miatán e' szerződés előbbi pontjai szerint is köteleztetett a' vállalkozó a' világítás minden akadályait elhárítani, – s' ez az éjgnek bár mely szakában is tenni kötelezésül választá – köteles egy úttal a' netalan lámpák kiázott találatot használhatlan vagy cselhalan lámpákat saját költségén megkiszítni, – a' cselnak valódi megfellelésére árváltoztatni – s' használhatókát tenni és a' világítás cseljét minden móddal elérni törekedni.

A' szerződés tökéletes erejére szokott aláírásokkal megverítstven – két egyenlő példányban kiadottt Baján 848.

Kothencs Kelemen

Eredeti megjelenés:

Bajai Honpolgár, 2006/9. szám 16. o

Gyulavári József jubileumi fotókiállítása

„Az ember itt kevés a szeretetre.
Élég. Ha hálás legbelül
Ezért-azért, egyszóval mindenért.”
(Pilisnky János)

Több évtizedes munkájának keresztmetszetébe enged bepillantás nyerni Gyulavári József – ez alkalommal az 1970-es években készült kor-képekkel. Bemutakozás, számvetés, megnyílás, hitvallás ez a kiállítás egy világról, egy korról és természetesen önmagáról.

Ezeknek a képeknek a születéséhez nem kellett más, csak egy film, egy fényképezőgép – és a hozzá való kéz. Szem, fül, agy, idegek és szív. És – hogy az elkattintott pillanathól más is legyen, mint fénykép – tehetség. Gyulavári József érdekes, izgalmas, sajátos tónusú képeiből valami melegen tőnő őszinte, igazi humánus árad, és mégis valami fájdalmasan sötét tónus. Hogyan függ össze ez a kettő – tudjuk, érezzük.

Azt találok megragadónak ezeken a képeken, hogy a fényképezés itt nem a világ meglévő dolgait fedezi fel. A fényképezés egyfajta expedícióná, egy sajátosan szomorúság, nosztalgikus hangulatú időutazásá válik. Ezt a hangulatot elősorban azokon a képeken érzem, ahol sok-sok személyes élményanyag, egyszóval történetek, legendák, vissza nem térő pillanatok rejőznek a fények, formák, vonások, zétek, illatok mögött.

Amikor azt kértem, mondjon néhány kulcsot, melyly üzenetet megfújhatók, azt mondta: őszinteség, nyitottság, szeretet. Szeretni akarja, hogy másokkal is megismertesse a világot. Felfedezi a dolgokat, hogy ajándékképp visszakapja tőlük önmagát. Hogy élni segítsék őt. Ez azonban csak akkor lehetséges, ha medietlen valóságban szemléli a világot: bajában, szegénységében, árvaságában, azon a ponton, ahol szükségük lehet rá. Hiszen a szeretet a legfontosabb diagnózis. S csak az igazán őszinte ember képes a valóság egy darabkáját bizalmasan felfedni, és cserébe kiérdekelni a megnyílásához szükséges viszontbizalmat.

A kiállított képek egy kor pillanatképei, tüdőkéi: de maga a valóság is múltbéli állapotában: egyszerre a múlt és egyszerre az a valóság is, amelyben élünk. A hetvenes évek ebben az esetben nem csupán adatként meghatározók. Mert bár maga a dátum a fotók fontos része, de nem azért, mert egy bizonyos stílust jelez, hanem fíleg mert

Gyulavári József: Közöny

arra indít, hogy felkapjuk a fejünket, és számot vessünk az élettel és az elmulással, nemzedékek, értékek feltartóztatatlanság váltakozásával, elmúlásával. S Ilyetén ezeknek a képeknek van valami köztük a feltámadáshoz: a fénykép maga a valóság múltbéli állapotában: egyszerre múlt és valóság is. Lehet, hogy éll bennünk valami lektózfóhatatlan ellenállás, ezért nem tudunk hinni a múltban, a Történelemben: csak akkor hiszünk benne, ha mítosz formában jelentkezik. Ez a mítosz itt és most a hetvenes évekről mesél...

A képeket nézve soha nem tagadhatjuk le, hogy ezek az évek, ezek a pillanatok voltak. Benne a valóság és a múlt együtt van jelen. A világot pont tehát, hogy EZ VOLT. Visszavonhatatlanság. Tökéletesen, megafóhatatlanság jelen volt, de már el is távolodott. Semmiféle beszéd vagy írás nem képes olyan bizonyosságot adni, mint a fotográfia. Mert a nyelv fő problémája az, hogy nem tudja hitelesíteni önmagát – a nyelv természeténél fogva fiktív. A fotográfia azonban nem hat semmiféle közvetítő, a fotó nem kitalál, hanem hitelesít, ő maga a hitelesítés, mert nem arról beszél, ami nincs többé, hanem csak arról, ami egészen biztosan volt. Nem idézi fel a múltat, az azzal hat ránk, hogy rekonstruálja, amit az idő, a tivótság lerombolt, hanem azzal, hogy tanúsítja: valóban volt, létezett, amit látunk, érzünk.

Ezek a képek nem szűkíthetők le egyszerűen értelmezhető címszavakra. Minden darab a valóság egy olyan darabkája, tře-

déke, amely ott volt a fénykép születésének, a vakú villanásának időpontjában, fénynyugának bocsátott ki, ezek megérintenek, megfognak bennünket, akik itt vagyunk, mindegy, hogy az áttétel mennyi ideig tart; ezek a fotók úgy érintenek bennünket, mint egy másik korból érkező sugárnyaláb. A fény itt teszi közeg, noha tapintatlanul bér-felület, amelyen osztozunk azzal, akit vagy amit fényképeztek. Az ember általában amint megérzi, hogy oelha veszi a fényképezőgép lecsapja, mindjárt megváltozik, máris „pózo”, azonnal másik ént, másik testet fűrikál magának – előre képet változik. Férezzük, hogy a fénykép kénye-kedve szerint hívja életre, vagy semmítli meg a testünket. Létfink tehát, ha átvitt értelemben is, de függ a fényképészről. Mert a fotó az alanyt tárgyává alakítja, sőt, ha szabad így fogalmaznom, művészi tárgyává. Gyulavári József fotóin azt a nehezen megragadható ábrázolta, amikor az ember sem alany, sem tárgy, hanem inkább olyan alany, amely érzi, hogy tárgyává válik: kicsiben átéli a halált, valóban szellemé válik. A fényképezés is tudja ezt, és ő is fél, tart ettől az „haláltól”, amelybe egyetlen mozdulattal ő balzsamoz. Gyulavári József olyan elcseszt pillanatot balzsamozott be számunkra, amelyek többé nem ismételték meg.

(A kiállítás a József Attila Művelődési Központ Városi Galériájában, 1998. október 20-tól november 2-ig volt látható.)

Kovács Zita

Eredeti megjelenés:

Bajai Hónapjár, 1998/11. szám, 9-10.

Magyar lányomok Angliában

Szilágy Andornak vagy angolosan Andor C. Klay második nemzedékes amerikai írónak (újságírónak, költőnek, diplomátárnak) 1988-ban jelent meg egy könyve *Magyar lányomok* címmel. Olvasóját a "sötételem kulisszái mögé vezeti, ismeretlen adatok tárházát nyitja meg számára, s rádöbben, hogy a világban mindig, mindenütt vannak magyarok. Amikor egy április eleji borongós napon elfoglaltam a helyem a MALEV 616-os számú járatán – mint minden út kezdetén –, tele voltam várakozással. Az erős „szembe szél” miatt meghosszabbodott repülési idő miatt behunyt szemmel (mivel odakint úgyis egyre sötétebb lett) próbáltam felidézni mindazt, amit a brit fővárosról és környékéről tudok s várhatóan látni fogok. Könyvekből, filmekből ismert képek szünetek át az emlékezetem és képzeletem korlátai által kijelölt gondolatbeli filmvásznon: a Waterloo Bridge (mely ifjúságom emlékezetes filmjének címe is), a már London szimbólusává minősült Tower-híd, közelében a Tower csodálatlag vegyült, borzongást kiváltó tornyai, a Westminster-upstájs, a Big Ben, no meg a British Múzeum, melynek nevével szöbbszerű találkoztam már fővárosok múzeumaiban egy-egy elizávitó táblán, mely szerint a kiállított tárgy eredetije a British Múzeumban található. – Most mindent megnézek eredetiben – gondoltam, s boldog várakozás töltött el, melyet csak azok a pillanatok törleltek szakaszokra, melyekben a gép teste beieremaggett a szállal való küzdelemben.

Az éjszakai London fogadott. Be kell vallanom, a fényreklámok közt kezdtem otthon érezni magam. Ott is ugyanazok a márkák esednek villogva a közőnség kegyeiért, mint ideháza vagy bárhol a világon. A nappalok már tárgyilagossabbak voltak, s ahogy teltek-múltak, egyre inkább valósággá váltak előttem a képzeletbeli képek. Mélységesen egyetértettem Szophoklészsal, hogy „Sok van, mi csodálatos”, s közben világítottam, hogy mi a legcsodálatosabb. Számomra a magyar lányomok... Londonban a Chepstow Villás 39. számú háromemeletes ház falán kék színű kerek tábla hirdeti, hogy ott lakott egy Louis Kossuth nevű magyar hazafi, aki 1802-től 1894-ig élt. *Kossuth Lajos* 1851. október 23-án érkezett az angliai Southamptonba, melynek kikötőjében nagy lelkesedéssel üdvözölték őt a brit társadalom széles rétegeinek képviselői.

Az akkori vezető angol lap, az *Illustrated London News* nagy terjedelmű cikkben számolt be az eseményről. A magyar emigráció tagjai közt megjelent *Pulasky Ferenc*, aki 1848-ban pénzügyi államtitkár volt Kossuth mellett, s aki nemskora elkísérte őt amerikai útjára. Angliába visszatérve Kossuth több helyen is lakott Londonban, de ezek közül az egyetlen ma is látható épület a Chepstow Villás 39. Ugyancsak meglepetés volt számomra, amikor a kezdődő délkör látványát keresve Greenwichben az egyik sarokház falán ez az utcanév-tábla nyújtott eligazítást: *Kossuth Street*. Lelket melegítő látvány volt!

Bizony, nehezen szántam rá magam a továbbhaladásra... Fejemben még a windsori kastély tömör bástyáinak, üles vírfalainak, pezser termeknek emlékképei cikáztak, amikor – számomra teljesen váratlanul – *Széchenyi István* lányomára bukkantam. Góromba szél fodorozta a Tenze hullámain, vídám vadkacskó hintáztak rajta. Előtte egy híd, melyet sosem láttam, mégis régi ismerősöm... Ő, igen, a Lánchíd! És mégsem az! Az osztdás vége meghatottság: itt járt Széchenyi... Igen, itt járt ebben a Marlow nevű kisvárosban. Itt látta meg ezt a hídát, melyet *Adam Clark* tervezett, *Tierney Clark* épített 1832-ben. Ennek a Tenze felett átívelő kecses hídának a mintájára készült el a Budát és Pestet összekötő Lánchíd, mely brit testvérénél jóval nagyobb. Ünneplőesen: lépegetek a társal part felé. A pilléren nagy méretű emléktábla. Betűzetem az angol szavakat. Tolmácsom nem akar segíteni, csak biztat, hogy silabizáljam tovább. Aztán egyszerre könnyedén megy, pedig látványos szemmel olvasom: „*Es a híd, valamint a Budát és Pestet összekötő Széchenyi Lán-*

hid William Tierney Clark egyedüli fennmaradt alkotásai.” Igen, így, magyarul... (Öszintén sajnálom, hogy a bajai származást *Mészáros Lászlának*, az első Magyar Független Kormány hadügyminiszterének lakhelyére, Tittleby (Hereford and Gloucester grófság) nem tudtam említeni. Mi, bajaiak jól tudjuk, hogy 1991. március 15-én hazavitt a bajai Rókus temetőben helyezték örök nyugalomra. Azóta a brit kisváros temetőjében is kényelvélyű tábla őrzi az emigrációba kényszerített magyar hazafi emlékét.)

Londonból száz kilométernyire, az Avon-folyó mentén fekszik egy festői városka: Salisbury. Fagerendás és vörös tégla, itt-ott nádfedeles keskeny házaival vidéges példája az angol kisvárosnak. Jellemző hangulatú utcáin sétálva pillanatokig meg Anglia legmagasabb templomtoronyát, mely a salisburyi katedrálishoz tartozik. Közösbét nagy várakozással léptem át. Tudtam, hogy a múzeumban láthatom az 1215-ben kiadott Magna Charta egyik eredeti példányát. Megilletődve gyönyörködtem *Földművelési János* szabad-ségelvételek kézzel írott gyönyöbzetűben, miközben az angol mellett német, olasz és spanyol beszéd fozszámai születtek felém a háttal mögött várakozók sorából. A nemzetközi érdeklődés tovább növelte szememben a kiállított dokumentum értékét. Akkor még nem sejtettem, hogy számomra emel nagyobb értéket is fogok találni. A korai angol stílusban épült templom áhataskelő felhőmájában lépkedve megpillantottam egy gyönyörű triptichont. Mintha hasonlót már láttam volna valahol... Igen, megvan! Mecsékadásdon a múlt nyáron! A dunaföldi kis község templomában van egy hatalmas kép: *Szociális Szent Margit* hosszú kék ruhában. Ő lenne a salisburyi katedrális két ruhás szentje? Eloviasom az elizávitó táblát: „*The Chapel of Saint Margaret of Scotland 1048-1093 Wife of Malcolm III. of Scotland.*” Valóban ő az, a Mecsékadásd közelében valaha álló kastély (vár?) királyi sarjadéka, Szent István királyunk (leányági) unokája, III. Malcolm skót király felesége, Anglia egyik „kedvence” szentje. Megilletődve álltam a magyar lányból lett skót királyné képe előtt, aztán arm gondolatom, kiüldök bozza néhány fohászt, hátha meghallgat, és lobbizik egy kicsit szülőházáért...

Sározy József

A budapesti Lánchíd elődje Marlow-ban

Eredeti megjelenés:
Bajai Honpolgár, 1998/ 6. 14-15.

Egy csokorra való vélemény

„...bizonyos véleményekkel törődünk kell, másokkal azonban nem...” (Platón)

Szándékoltt ötlettel városunkban járt híres-neves személyiség bajai dolgokat emlegető, szokorl írásban is bizonyosságot tevő szövegrészeiből, többféle véleményeket tartalmazó gyűjteményemből harmincat kiemelve egy csomót összefogtam, hogy megkínáljam ezzel a csokréttával az olvasót. A kiválasztásnál óvakodtam attól, hogy a bukátába olyan megítélések is bekerüljenek, amelyek személyemről szólnak. Kétegebe gyűjtve kétségtelenül összefiztem több fajtájú, többet és kevesebbet mondó emberi vélekedést, de tagadhatatlan, hogy az idézett megnyilatkozások, nézetek, megjegyzések nyalábjá, tartalmaikat tekintve összeillenek, mentesek a zavarkozó hatásoktól. A citált mondatok örömfunkción szolgáltathatnak, jóleső érzéssel tölthetnek el bennünket. Állaluk jobban megismerhetjük értékeinket, azokkal büszkélkedhetünk. A dieserdák közé – nem véletlenül tizenharmincként – becsúsztattam egy költő dicsőelemből vélemlet is. A harminc vélelemnyt mind egy szálág bokréttára kötve ezennel ányújtom a bajaiaknak.

Antal Imre zongoraművész, a TV főmunkatársa: „Sok-sok szeretettel – mint régi „bajai” kedves barátainknak újból találkozássunk emlékére.”

Baranyi Ferenc költő, műfordító: „Ha egy városban egyre szeretik a költészetet, akkor itt rossz ember nem lehet...”

Boros Jolán magyar nóta- és népdalénekes: „Két nap Baján egy nagyon kedves emlék életemben.”

Csorba István színművész: „Sok szeretettel az „őri bajai” régi barátságú.”

Erdélyi Miklós karmester: „Baja városában különösen kedves és élményszerű este volt a mai: Haydn hallgatni, Haydn-ről beszélni. – Haydn szerető, zenét érő, zenét élvező közönségnek.”

Földes János író, költő: „A bajai íróadalmat nem kevés lelkesítő volt, de a Tóth Kálmán Túrusság egészségese munkáját is bővebbé.”

Hajnáci Gyula építésztörténész professor: „Régi bajai – és annyit tesz: duna emberként, a Niluson tett kirándulásomat és kalandjaimat mondhattam el szeretett szülővárosom közönsége előtt.”

Hárs György író, költő: „Remélhetleg megismétlődő bajai látogatásunk alkalmával ószintén kívánok további eredményeket.”

Haraghy László patológus professor: „Ugyamat íróm, mint Major Máté, mert mást újra le sem kell írni.”

Hegedűs János konferanszié: „Rendkívüli a bajai közönség! Nyugodtan mondhatom el [...] Példát mutat ez a publikum sok más hallgatóságának. *Caupa fehér és irodalmilag is [igényes] – gondolom, így volt – poént mondtam, és harsogó nevetés volt a válasza! Soha nem áldozza fel magát az előadó, aki a jó ízlés harcosa akar lenni, az olcsó sikerért, s őrre a nagyszerű bajai közönség ezért rendkívüli, mert ebben a harcban állt mellettem.*”

Honthy Hanna színművész: „Baján mindig nagyon jól érzem magam, mindenki kedves, aranyos körülöttem.”

Jancsó Adrienne előadóművész: „Sok szeretettel és hálával gondolok a nagyon-nagyon kedves bajai közönségre.”

Jobbágy Károly költő: „Kell is a könyv ohajnak, híven vad vagyok vannak...” (Bajai nóta): „Es a Baja szemit sen véltosott. Olyan levett és szomorú lettem, amikor leszámoztam, hány embert érkelek a mai íróadalm 31 000 emberből? 74-e. Bocsanat a szomorú szavakért, nem tudok hazudni.”

Kados László színművész: „Csuda jól éreztük magunkat Baján, elengedünk a „bajainkat”, de nem felejtjük el kedves közönségét.”

Kiss Ferenc színművész: „Én már jártam itt egyszer. S most sem voltam hüszem utófogor!”

Kórodi András karmester: „Első – remélem nem utolsó – bajai szereplésem emlékére. Szeretettel és köszönettel a barátai segítségért.”

Kovács Dénes hegedűművész: „Szeretettel a kitűnő, zeneszerető bajai barátainknak.”

Kudász József orvosprofessor: „Számomra kintintető, hogy a bajai közönség előtt előadásokat tarthattam a szívsebészet újabb eredményeiről.”

Major Máté építésztörténész professor: „Boldog vagyok, hogy gyermekkorom, fiataliságom városában újra én is előadhatok. Ez a legkevesebb, amivel viszonzhatom, amit től a városától kaptam.”

Obádovis J. Gyula matematikus professor: „Baját, szülővárosomat szeretem és szeretni fogom, de hogy számon tart s viszont szeret, csak most tudtam meg.”

Parti János kemus olimpiai bajnok: „Nagyon örültem, hogy a sportkedvelő bajai hallgatóság előtt tarthattam olimpiai beszámolót. Remélem, a bajai fiatalokkal a kajak-kenu versenyeken is találkozhatok.”

Sándor Renée zongoraművész: „Szeretettel itt muszkálani.”

Sinkovits Imre színművész: „Boldogan jöttünk e kedves városba, ha nehezen is értünk ide. Az itt töltött idő, s a közönséggel való találkozás után pedig úgy bícszunk, mint akik még visszatérnek.”

Szabó Miklós operacénekes: „A Szegedi Nemzeti Színház Rigoletto előadása után szeretettel köszönjük a hálás és kedves bajai közönséget.”

Szendrey-Karper László gitárművész: „Örömmel jöttünk Bajára, de még jobban megörülünk, amikor anyai fiatal pillantottunk meg a közönség között. Reméljük, az újjáalakított hangversenytermükben ismét találkozhatunk a bajai közönséggel.”

Tábori Nóra színművész: „A kedves bajai közönségnek sok szeretettel.”

Tátrai Vilmos hegedűművész, a róke elnevezett vonósnégyes első hegedűse: „Az mondják, hogy a kamarazene a „kiválasztottak” műfaja. Örömmel tapasztaljuk, hogy Baján van kinek muszkálni. Mindig szívesen jövünk.”

Titkos Ervin meteorológus: „Antark-tiszról is sokat gondoltam szeretett városomra, Bajára.”

Török Erzsébet énekművész: „A régi kedves ismerőst feledni nem lehet.”

Udvardi Erzsébet festőművész: „A szülőföld, a szülőváros mindig jelen van emberben. A lélek legmélyén – még akkor is, ha távolbakti vidéken él- mindig fel-fellobban az emlék, elég egy szó, egy víz felett alsható fecske, egy illat, egy régi név, és már felöltik a Sugovica, a Szent László utca hajdani akácfával, a Jeky tér zölde pázsitja. És az utcák benépesülnek matróruhás régi zárdaifalakkal. Mert mindig, amit az ember átél, valahol elraktározódik... itthon meg-méretlenül nagy feladat. A szülőváros hívott, és én boldogan jöttem.”

(Az írás szerzője hosszú éveken át a művelődési központ vezetőjeként szervezte ismert művészek, tudósok, előadók fellépéseit. Az itt közölt vélemények javarészt ebből az időszakból származnak – a szerk.)

Bánáti Tibor

Eredeti megjelenés: Bajai Honpolgár, 1993/5. szám, 17-18.

Marokkóból jelentkezem

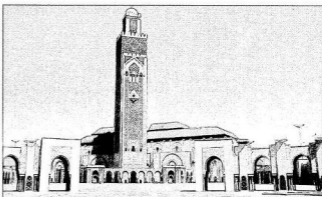
1981-ben – még Algériából – próbélköztünk már egy marokkói kirándulással, de akkor a nyugat-szaharai vízálykódások miatt nem kaptunk vízumot. Néhány év múltán aztán – közel 20 évvel ezelőt – nekivágtunk egy autós kirándulásnak, és felhőtlen decemberi ég alatt a Fez-Meknes-Rabat-Casablanca-Marakes útvonalon gyönyörködöttünk az országban. Marokkó fővárosa Rabat, legnagyobb városa Casablanca, turistaközpontja pedig Marakes.

Annak idején már volt némi összehasonlítási alapunk az észak-afrikai országok megítélésében, hiszen Algériában dolgoztunk, és többször jártak látogatónkat Tunéziában is. Amikor aztán az egyiptomi külisszák mögé is bepillanthattunk, akkor alakult ki a ma is érvényes véleményünk, miszerint természeti szépségeiben Algéria vezet, de minden másban Marokkóé a pálmás. Itt ölelkezik legszorosabban a varázslatos kelet mesevilága a modernizációval úgy, hogy a meghatározó képet a berber-arab hagyományok biztossítják, sokkal tisztábbban, szebben és befűzettebben, mint például Algériában. Egyiptomtól „fesszenyomja” egy kicsit az archaikus múlt, az évszázados világtörténelmen csodálatos helyszíne.

Legutóbbi mayotte-i kirándulásunk során emlegettem „misszionárius” farnak, aki mostanában költözött az Indiai-óceán csodavilágából Marokkóba. Nálunk jártam látogatásban. Nagyon kényelmesen utaztam. Az Alitalia Airbus szét öt óra után útjára engedte csapatunkat.

Az Európai Unió lelkes tagjaként áldott nyugalommal engedtem útjára készítskámé és kabátomat. A szűrővizsgálat nyomán azonban elvették az ajándéknak szánt „Erős Pistás” füveket, mint potenciális robbanóanyagot. De – sajnos – itt találták meg a kb. egy éve eltűnt remek olfaktát is, amelyet valószínűleg költözőkődéseim közben táskámban felejtettem. Emlékszem, hogy tűvé tettem érte mindent. Nem sokáig örülhettem neki. A vámjátek közben annyit tilt fel csupán, hogy a tisztviselő nem hanyag mozdulattal dobja holmijaimat a kukába, hanem nagy gondal, szíve szeretettel. Mélyen utánuk hajolt, csak a feneké látszott. Hallottam volna, ha valamelyik üveg összetört. Igaza volt persze, hiszen ismerem illetet volna az antiterrorisztikus legelmeibb szabályait.

Az új casablancai repülőtér több mint 30 km-re van a várostól. Amikor utoljára jártam ott, a régi még csaknem a városközpontban üzemelt. Taxira várva meg-

A casablancai nagymecset

dőbbsant a szívem. Csaknem 20 éve nem jártam muszlimok közt. Szeretem pedig az arab világot, és Sartre-hoz csatlakozva azt vallom, hogy nincs igazunk, amikor azt mondjuk (hisszük), hogy fegyvertelen és erőszakos emberáradatba kerültünk, mert a mennyiség szüntelen növekedése a legteljesebb szabadság belső megnyilvánulása, a fegyvertelenség pedig vitális tényező, adott esetben életforma. A látszólagos téletességük megértésének kulcsa pedig az, hogy a szabad akaratuk heterogén minőség szerint sodródnak életük útján.

Casablanca ötmillió város. Legalább 10 km-es tengerparti kikötővel, és – névnek megfelelően – csaknem kizárólag hófehér házakból épült. Ultramodern középületek, üzletbázisok, rengeteg szálloda. Szupergazdagságról árulkodó kertvárosok, villanegyedek és lakóparkok. De a bizonyos börtön szemölcsök is éktelenkednek: a nyomorúság bádogyárosai.

Az Óvíros bejáratatlan piacain meg is áll, meg rohan is az idő. Mi is rohanunk vele. Rendezett parkokon, szökőkutak párafelhőiben, datolyapálmás sugárutak ember- és autóradaftában. Casablanca a tengernek köszönheti, hogy még nem fulladt meg a kipufogógázban.

A múlt század 80-as éveiben a tengerpartra építették a nagymecsetet. A világ 3. legnagyobb muszlimán temploma. Legalább két napot töltöttem csodálatával. De látható egy impozáns méretű, neogótikus katolikus székesegyház is. Gondozott, gyönyörű park veszi körül, ahova csak gondos kerességés után jutottam be. Teljesen egyedül voltam.

A templomajtó szélesre tárva. Minden üres. Az égbe tűró gótika kétes fehérre meszelve. Az oltár helyén keskeny, színes üvegablakok. Gyér fény szegődik be ebbe az óriási koporsóba. A stációk helyén fényképiállítás, szociófotók Közép-Afrika és Dél-Amerika nyomorúságairól. A templom karbantartására adományokat kének. Rokonszenves, dzsallabába öltözött arab férfi a boyolító. Próféta karikter. Udvariisan érdeklődik ki- és hogylétem felől. Én a monoteizmusról kérdezgettem. Ez azonban marad mindkettőnk trüka.

A casablancai katolikus székesegyház

Marakesis több mint 200 km-t kellett autózniunk egy viszonylag rövid sztrádaszakaszon, majd nagy forgalmú autópályán. Csomagjaink között volt egy jókora gombolyag is – Ariadne fonala. De végül is elővédestől nem kellett félni. A város előtt már az első lassításnál kopogtak az ablakon. Fürgő kismotorokon rohanganak az alkalmi idegenvezetők, és nemes versengés közepette ajánlják fel szolgálataikat. Bátorra rájuk bízhatjuk magunkat, csak előre meg kell alkudni a fizetésben. Nem sokra lehetne jutni nélkülük az ősi városokban. Szolgáltatásaik változó színvonalúak. Gyorsan megszabadulnak a kötelező és felületes történelmi visszaillesztés szellemi nyűgeitől, aztán irány a bazar. Az áttekinthetetlen konglomerátumra szerveződött piacvilág. A város, az ország és a nép gémbunkja ez, a festői-félelmetes-gazdag és szegény épületek emberzsongel. Csak csodálni lehet, de megismerni soha. Sehol ílyet még nem láttunk. Az alkalmi idegenvezetőknek tehát az a céljuk, hogy a gyanútlan kíváncsit minél több kospiráló kereskedőhöz becsalják, akikről természetesen illő százalék jár. Kisérletlően mégis biztonságban vagyunk, és nem kell kukoricaszemet szórni vagy fonalat gombolyítani. Természetesen nem tudják átélni gyönyöreinket, csodálkozásainkat és meglepetésünket, mert nekik ez az eredeti és egyedüli élet. Itt születtek, és nem befogadni, csak pillanatokra meghódítani akarnak bennünket azért, hogy az ő életük tovább peregessen.

A zagnagyo sikátorok legszélesebbje sincs 3 méter. Ezen belül mindkét oldalon szabad kinyitott, motor-kerékpár- és ösvérfoglalom. A közlekedésnek és a szállításnak sajátos etikája alakult ki. Ha pl. kétszemélyes franciaágyat visz valaki hazra, azt alkalmasint úgy kell felemelni, hogy a turista vagy egy megrakott szamár is elférjen alatta. Alig van bonyodalom. A kirakott poharak és tányérok nem esnek

le, nem borul fel a datolyás kosár, és a főfőhéber székben sétálgató turistákat sem kenik össze a frissen festett gyapjúbútiák. És minden kilométereken át.

Parányi műhelyek ősi mesterségek művészeivel. Püszérlet mellett kovácsműhely. A legmodernebb hangtechnikai instrumentumok szomszédságában javasasszony monoton éneke száll, miközben szoknyája alá sündisznók járnak ki és be. A fa, a bőr, a réz és a gyapjú ezer megjelenítési formája, a lehető legősibb módszerrel. Lábbal hajtott vagy spárgával forgatott fasztergán nemesedik a cédrusfa. Sőtét lyukakban kalapált ezüst- és rézcsodák csillognak. Bőrfestő kádakban gyűrűzők, csatakos emberek, és ki tudja még hányan, akikről azt sem tudni pontosan, hogy mit csinálnak. Minden parányi hely túrmeportékaival. Silányabbal és gyönyörűvel. És jaj neked, ha valahova beemérszkedez!

Pedig az invitálás diplomatikus, udvarias és diszkrét. Semmi kötelezettség nincs, csak egy pillantást kell vetned ide vagy oda. Óhatatlanul rácsodálkozol valamire, és ebben a pillanatban véged van, elvesztél. Le vagy vetköztetve, fel vagy öltöztetve, húsz szöveg terül lábad elé. Bőrkalap kerül a fejedre, rézkancsó a kezébe. Frissen esztérgált cédrusfát kell szolgálatodra, ezüstláncot akasztanak nyakadba, és már kezd is valamit csomagolni a kereskedő. Valami áron menekülni kell, és ez a kényszer az ő haszna. Ne legyünk vele igazságtalanok. Lehet választani mindegyit, egyedít és szépet. És alkudni is kell! Nagyon eredményes.

Marakes főterén aztán elszabadul a pokol. A mutatványosok és víziszerejűek tömekege kínálgatja szolgáltatát. Fejünk tetején és vállainkon cserkőfmajmek marakodtak, viperákat csokolgattunk a hoszná és gazdag élet reményében. Engem egy fekete kobrival vettek üldözőbe. Persze nem rohantam, csak a tömegben igyekeztem

A bazar

feloldódni. Nem sikerült. A kigyós ember utolért. Egye fene – gondoltam. A kobrának mindegy, hogy mennyiben alusszám meg. 10 dühemért még öt boldog éven várhat. Inzzallah! (Ha az Isten is úgy akarja.)

Dr. Vajtai István.

Elő megjelenés:

Bajai Honpolgár 2007 / 4. 12-14. o.

BAJAI HONPOLGÁR

Még mindig...
Különszám
2015.

Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő: Dr. Mayer János
Függőszerkesztő: Dr. Nébajcski László
Olvasószerkesztő: Sándor Boglárka

A szerkesztőbizottság tagjai:
Jász Anikó, Kothencz Kelemen, Kovács Zsuzsanna,
dr. László Péter, Sárosi István, Sipos Loránd,
Zalavári László

Lapalapító:
Üjvárosi Altkörös Művelődési Központ

Kiadó:
Bajai Honpolgár Alapítvány

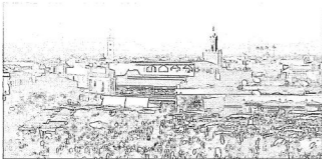
Az alapítvány szervezőbizottságának tagjai:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Szám száma: 11732033 206930119

Postacím: 6500 Baja, Teics Ede u. 12.
E-mail: bajaihonpolgar@gmail.com

ELŐFIZETÉS: 06-79/322-600

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

KÉZIRATOT, FÉNYKÉPET NEM ÖRZÜNK
MÉG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Marakes